

Édes Anyanyelvünk

XIX. ÉVFOLYAM 5. SZÁM

1997. DECEMBER

ÁRA: 50 FORINT

Anyanyelvünk jövője

Úgy érzem, rendkívül nagy jelentőségű az a konferencia, amely Anyanyelvünk jövője címmel zajlott le az Írószövetségben alig néhány hete, október 8-án. Nagy jelentőségű, mert azt mutatja, hogy az írók, tudósok, politikusok egyaránt mindjobban látják: napjainkban, amikor szinte minden az anyanyelv ellenében hat, nem lehet, nem szabad ezt a nyelvet sorsára, magára hagyni, s tétlenül nézni akár az idegen szavak és kifejezések mérhetetlen arányú elszaporodását, akár pedig, főleg határainkon kívül, az anyanyelv-használati jogok figyelmen kívül hagyását, néhol egyenesen sárba tiprását.

Érdemes idéznem egyet-kettőt a konferencia témái, előadás címei közül. Kezdem azzal, hogy az Írószövetség elnökének, Pomogáts Bélának megnyitó szavai után a bevezető előadást Göncz Árpád köztársasági elnök tartotta, akinek jelenléte – íróként is, politikusként is – már eleve nagyban növelte a rendezvény súlyát. De folytatom a felsorolást! Péntek János kolozsvári professzor nagyívű vitaindító előadása után olyan remek és célirányos kiselőadások hangzottak el, mint amilyen Tabajdi Csaba államtitkáré („Nyelvvédelem és kormányzati stratégia”), Glatz Ferencé, az Akadémia elnökéé („Az MTA anyanyelvünk védelméért”), Szépe György egyetemi tanáré („Az anyanyelv mint emberi jog”) vagy Honti Mária államtitkáré („A magyar nyelv az iskolában”). Egyik téma fontosabb, mint a másik, az előadók személye pedig garancia arra, hogy az Akadémia vezetői s a felelős politikusok is fontosnak tartják az anyanyelvvel való fokozott törődést, s hogy ez a konferencia nem pusztán egyszeri esemény, mondván, hogy megvolt, kipipálhatjuk, hanem az ennek nyomán kibontakozó, összehangolt tevékenység nyitánya.

Nem szólok a konferencia további, ugyancsak érdekes előadásairól, legfőljebb még a magaméről néhány szót, korántsem valamiféle feltűnési viselkedésgézből, hanem mivel témája igen sok szállal kapcsolódik éppen az Anyanyelvápolók Szövetségének tevékenységéhez. Címe ez volt: „Anyanyelvápoló egyesületek és mozgalmak”. Azért nagyon fontosak – határainkon innen és túl egyaránt – az anyanyelv még feltáratlan kincseinek (szavainak, szólásainak) gyűjtésére irányuló, az anyanyelv értékeit tudatosító, hibáit nyesegető, az anyanyelvvel való játékos vagy bármilyen foglalatosskodásra ösztönző egyesületek, mozgalmak, pályázatok, versenyek, mert határainkon belül egyre több a lazaság, egyre nagyobb az igénytelenség a nyelvhasználatban, a határokon túl pedig nem is a nyelvhasználat minősége van veszélyben, hanem maga a nyelvhasználat, legalábbis ott, ahol harcolni kell minden egyes magyar helységnevtábláért, minden magyar nyelvű iskoláért, magyar nyelven vagy azon is megírt bizonyítványért.

Higgyék el, kedves olvasók, nem véletlen, hogy iskoláinkban észrevehetően nő a külföldi szónoki, kiejtési, helyesírási versenyek, játékos nyelvhelyességi vetélkedők száma. Szerintem ez teljesen érthető, mivel a lelkes magyartanárok érzik, hogy a különféle káros hatásokat, amelyeket egyes szakemberek nem akarnak észrevenni, de amelyek azért léteznek s egyre erősebbek, valamilyen módon ellensúlyozni kell, s erre a mozgósító erejű pályázatok és versenyek kiválóan alkalmasak. Ezért olyan kedveltek s népszerűek az olyan versenyek – most csak a határokon belüliekről szólok –, mint a Kazinczy kiejtésiverseny-sorozat, a sátorlajújhelyi Édes anyanyelvünk nyelvhelyességi verseny, a gyulai helyesírási verseny, amelyek eseténként több ezer tanulót is megmozgatnak, valamint ezért válnak egyre ismertebbé az olyan, talán valamivel kisebb hatókörű, de ugyancsak országos, legalábbis egy nagyobb régióra kiterjedő versenyek, mint a szolnoki Verseggy nyelvművelő verseny, a celldömölki Kresznerics Ferenc nyelvművelő verseny, a balatonalmádi Lőrincze Lajos emléktárgyverseny vagy az ELTE Egyetemi Anyanyelvi Napok versenysorozata. Ezek mindegyike egy-egy új szín a palettán, s mind alkalmas az anyanyelvi tudat ébren tartására, sőt megerősítésére.

Márpedig ez utóbbiakra napjainkban igen nagy szükség van. Ezért született meg még aznap az a számos szövetség, egyesület, szerkesztőség, civil szervezet stb. által aláírt állásfoglalás, amelyet lapunk más helyén (a 17. oldalon) mi is közzéteszünk, s ezért tartom kiemelkedő fontosságúnak azt az október 8-i, Anyanyelvünk jövője című konferenciát, amelyről igyekeztem olvasóinkat e helyen azon frissiben tájékoztatni.

Grétsy László

A TARTALOMBÓL:

Balázs Géza:
Akusztikus botrány

Mizser Lajos:
Csecsnya és Mari

Bán Ervin:
Nyelvi rövidzárlatok

Hajdu Ferenc:
Beszéljünk újmagyarul?

Takács Tibor:
„Nekem már fújtak...”

Jónás Frigyes:
Ez a kiejtés „búrrossz”!

És: nyelvi mozaik,
felhívások, nyelvi
humor, pontozó,
keresztretjvény

NÉGYOLDALAS
IFJÚSÁGI
MELLÉKLETTEL!

Kedves Olvasóink!

Mindenekelőtt örömről szeretnénk megosztani önökkel, midőn bejelentjük, hogy azok, akik az Anyanyelvpolók Szövetségének ajánlották fel személyi jövedelemadójuk 1 százalékát, összesen 207 249 forinttal járultak hozzá szövetségünk működésének, azon belül elsősorban lapunk megjelentetésének költségeihez. Figyelembe véve, hogy szövetségünk tagjainak, illetve olvasóinknak legnagyobb része éppenséggel nem a versenyszférába tartozó, a modern piacgazdaság előnyeit élvező személy, hanem diák, tanár stb., úgy ítéljük, hogy ez az összeg, amely egyébként lapunk egy számának nyomdai költségeit fedezi, a felénk irányuló megbecsülés, sőt szeretet csillogtatlan jele. Minden felajánlónak ezúton fejezzük ki hálás köszönetünket.

Itt legszívesebben befejeznénk ezt az olvasóinknak szóló levelet, de sajnos, nem tehetjük, mert az iménti örömhír mellett, sőt ellenére kellemetlen híreket is kell közölnünk. Legutóbb éppen két évvel ezelőtt emeltük lapunk árát, s a szövetségi tagdíj is változatlan azóta, mindmáig. Most – kényszerűségből – ismét emelést kell bejelentenünk ebben is, abban is. Egy-egy számunk 1998-tól az eddigi 50 helyett 70 forintba kerül, az évi előfizetés pedig 250 helyett 350 forint lesz. Ezzel egyidejűleg, amint a szövetség elnöksége a legutóbbi, október 11-i ülésén már döntött róla, a tagdíjat is emelnünk kell, felnőtteknek az eddigi 500 helyett 600, diákoknak és nyugdíjasoknak az eddigi 300 helyett 400 forintra.

Fájó szívvel közöljük ezt, de kénytelenek vagyunk rá. Egyúttal pedig tájékoztatjuk azokat az olvasóinkat, akik mint szövetségi tagok illetménylapként kapják az Édes Anyanyelvünket, hogy a tagdíjbefizetési csekket ezzel a mostani számmal együtt postázzuk nekik.

Lapunk minden olvasóját tisztelettel köszönti

az Anyanyelvpolók Szövetsége

TARTALOM

Grétsy László: Anyanyelvünk jövője	1
Kedves Olvasóink!	2
Balázs Géza: A rádiós reklám és a nyelvhasználat	3
Inámi Zsófia: Remekmű – áristomban?	4
Kemény Gábor: Nyelvi mozaik	5
Balogh Lajos: Viszlát!	6
Kósa Ferenc: A nyelvpoló Szabó T. Attila	6
Zimányi Árpád: Ami a címek mögött van	7
Mizser Lajos: Csecsnya és Mari	7
Holczer József: „Gyomorbéltraktus” és „végbélhüvelysipoly”	8
F. Kovács Ferenc: Ne fetisizáljuk a mozgáspolitikát!	8
Berényi Zsuzsanna Ágnes: Amerikai mozaikok	9
Hajdu Ferenc: Beszéljünk újmagyarul?	9
Bán Ervin: Nyelvi rövidzáratok	10
Minya Károly: Mosolykód a világhálón	10
Heltai Pál: Egy kis botanika – nyelvészeknek	11
Takács Tibor: „Nekem már fűjtak...”	11
Györffy László: Anyanyelv és jellem	12
Jónás Frigyes: Ez a kiejtés „búrrossz”!	12
Ambrus László: Anyanyelvi üdvözlés a tengerentúlról (lejegyezte: Maróti István)	13
Török András: Megmagyarosodott idegen szavaink	13
Büky László: Minden működik?	14
Nemesi Attila László: A határozott névelő lélektana	14
Németh Miklós: Nyíri Antal kilencvenéves	15
M. I.: Kerekes László: Éles anyanyelvünk	15
Rónai Béla: Fölnevelő édesanyám II.	15
Graf Rezső: Tanári vallomás az anyanyelvről	16
Pintér István: A „Beszélni nehéz!” Békés-Tarhoson	16
Bugarszky Ildikó Karolina: Illyefalvi napok	16
Állásfoglalás, felhívások, hírek	17
Pontozó	18
Keresztretjtvény	19
Németh Emil: Trükkös rímek	19
Nyelvész-leletek, nyelv-észletek	20
Négyoldalas ifjúsági melléklet	I-IV

ÉDES ANYANYELVÜNK

Az Anyanyelvpolók Szövetségének évente ötször – februárban, áprilisban, júniusban, októberben és decemberben – megjelenő folyóirata

Megjelenik

a Magyar Tudományos Akadémia Magyar Nyelvi Bizottságának és a Magyar Nyelvtudományi Társaságnak a támogatásával.

Kiadja:

az Anyanyelvpolók Szövetsége

Felelős szerkesztő és kiadó:

Grétsy László

A szerkesztőség tagjai:

Balázs Géza
Kemény Gábor
Maróti István

A szerkesztőség címe:

1075 Budapest, Kazinczy u. 23–27.
Telefon: 352–8981

Postacím:

1364 Budapest, Pf. 122.
A lap a Világhálón is olvasható:
http://www.lib.jgytf.u-szeged.hu/edes_anyanyelvunk/

Terjeszti:

a HELIR, a Bp.-i HIRKER Rt.,
az NH Rt. és több más terjesztő.

Előfizethető

bármelyik hírlapkézbesítő hivatalban,
valamint közvetlenül vagy
postautalványon a Hírlap-előfizetési
és Lapellátási Irodánál (HELIR),
amelynek címe: 1900 Budapest,
VIII., Orczy tér 1. (Kérésre az
iroda postautalványt küld!)
Előfizetési díj: egy évre 250 Ft
Számonkénti ár: 50 Ft
Az Anyanyelvpolók Szövetségének
tagjai a lapot a tagdíj fejében
illetménylapként kapják.
Belépési nyilatkozat és csekk kérhető:
Anyanyelvpolók Szövetsége,
1126 Budapest, Szoboszlai u. 2–4.

Az Édes Anyanyelvünk szerkesztőbizottsága:

Balázs Géza
Bencédy József
Deme László
(a szerkesztőbizottság elnöke)
Fábián Pál
Grétsy László
Kemény Gábor
Maróti István

Címlapterv:

Heiling Zsolt

Lapunk kiadását

a József Attila Kulturális és
Szociális Alapítvány,
a Nemzeti Kulturális Alap,
a Művelődési és Köznevelési
Minisztérium Köznevelési-fejlesztési
Főosztálya
és a Soros Alapítvány segíti.

ISSN 0139-0457

Készítette:

CERBERUS Kft.
1054 Budapest, Kálmán I. u. 23.
Telefon: 332–3511
Felelős vezető: Schmidt Gábor

A rádiós reklám és a nyelvhasználat

Biztosan ismerik ezt a reklámszöveget: Szponzorok nélkül mindig csak a „Csend hangjai” lenne műsoron.

Miért zavar engem ez a reklám?

– mert a kultúra támogatóit 1990-ig mecénás-nak vagy támogató-nak neveztük, nem szponzor-nak; a szponzor elnevezés emblémája (jelképe) a nyelvi imperializmusnak,

– mert a kultúrát nem csak közvetve, redisztribútori (újraelosztói) szerepben a „szponzorok”, hanem közvetlenül a megrendelők is fenntarthatják,

– mert demokratikusabb, ha a megrendelők a kulturális árut megfizetik, s nem kell közbülső, nem kért, nem választott szervezetnek (szponzornak) megmondania, hogy mi is kell a közönségnek,

– mert visszataszító, hogy a reklámozatók érdekeit ilyen szervilis módon védik a kiszolgáltatottak,

– mert ez a reklám is játszik a nyelvvel, a kétértelműséggel – de ügyetlenül, mert „megerőszkolja” a nyelvet. Ha az idézőjeles „Csend hangjai” Simon és Garfunkel The Sound of Silence című számára utal, akkor a mondatnak nincs különösebb értelme (mert vajon miért csak ez az egyetlen szám élne meg szponzor nélkül?), ha pedig arra utal, hogy a koncertteremben csak csend lenne, nem kellene az idézőjel, s akkor a mondatgyegyeztetés sem jó. Helyesen: Szponzorok nélkül mindig csak „a csend hangjai” lennének műsoron.

És még valami: azért is zavar engem ez a fajta reklámvédelem, önreklám-kampány („Reklám nélkül sok minden hiányozna az életünkben”), mert szerintem nem egyértelmű az, hogy a „reklámok által ment a világ elébb”. Elismerem, hogy reklámra, hírvetésre, régi közígazgatási kifejezéssel: publikálás-ra szükség van, a reklámoknak van hasznos, informatív értékük, de a reklámok, a nagy reklámhadjáratok legalább annyi káros, pocskolásra ösztönző, valamint társadalmi és nyelvi (nyelvhasználati) környezetszennyező szokást is terjesztettek és folyamatosan terjesztenek.

A nyelvi változásoknak vannak belső és külső kiváltói. A külső tényezők között a 20. századtól egészen biztosan említeni fogjuk a reklámot. A reklám ugyanis kiválóan illeszkedik a 20. századi életmódhoz (a mai reklám részben annak terméke): felgyorsulás, felfokozottság, robbanásszerű életmódváltás, eltömegesedés és elnyomorodás, kívülről irányítotttság, villanásszerűség, posztmodern nyelvi játék, tabutörés stb. A reklám a modern folklór részévé vált. Egyes emberek, különösen a gyerekek reklámigmusokat dúdolnak, álreklámversikéket találnak ki; létrejött a reklámozó alapuló vicc-, sőt mesetípus.

A reklámhatás lényege a meghökkentés és az ismétlés. Ennek következtében a bevésődés nagyobb, sikeresebb: tehát az ügyetlen, hibás nyelvi formák terjesztésében is nagy a

reklámszövegek szerzőjének a felelőssége. Emlékezzünk csak az effajta nyelvi blödségekre: Áraban a legnagyobb felszereltség, Perwollal mosva, A legcsokoládébb, Háromszoros ápolás egyetlen krémében, A Dove nem hasonlít semmihez. Olyan, mint amikor bekrémezem a bőrömet és megnyugszik, Újra megérkezett az új Tomi Sztár; illetve illogikus hangsúlyokra és hanglejtésformákra: Ne mondja, hogy az OMO-tól lett ilyen; Ha már egyszer építkezik.

Azt mondják: „a jó plakát-reklám = vizuális botrány”. Akkor: „a jó rádióreklám = akusztikus botrány”. Így is van. A társadalom – éppen a folyamatossága, a tapasztalatok átadása, a természetes szocializáció (társadalmiasulás) miatt – kialakította és működteti a szokások gazdag hálózatát, amelyet egy szóval hagyomány-nak nevezünk. A szociokulturális hagyomány olyan összetartó erő, amely bár meg is köt, de mellette segít az eligazodásban, az otthonlét érzésében, s a mindig viszonylagos személyes szabadságot (önkitaljesedést) szolgálja. A szociokulturális hagyomány szemantikai mezőjében ezt találjuk: norma, etalon, gyakorlat, szokás, hajlam, mentalitás, ízlés, paradigma, rítus, stílus, szabály, technika, törvény, tabu. Mindezek áthágása némi képp örömeztést kelt; teljes összezavarása viszont csömhöz, elidegenedéshez, otthonatlansághoz, kiábrándultsághoz, végül anarchiához vezet.

A tabutörés tehát – öröm. A nyelvtabutörés ugyancsak az. Ha a rádióban nem szokás „csúnyán beszélni”, és én csúnyát mondok – merek „csúnyát” mondani! –, akkor az meglepetés, figyelemfelkeltés. Ha a rádióban a köznyelvi vagy a rádiós (magyar rádiós) nyelvi normát (sztenderdet) beszéljük, s én azt mondom, *mindenki láthassa, az orrodát is tisztítsd, felosszuk egymás közt a feladatot, szívesen olvasnák neked egy verset, esetleg a nagymama helyett vén banyát mondok, egyszerűen közönséges vagyok (A fenébe, már 11 óra van!)*, vagy elereszték egy káromkodást (*Kib...tt jó kedvem van*) stb., akkor ezzel nyelvtabutörést követek el, akusztikus botrányt okozok (a példákat a Magyar Rádió négy programjából, az 1992–1996 közötti évekből vettem).

Ha tehát: „a jó rádiós reklám = akusztikus botrány”, akkor „menjünk csak le szénlehordóba”, „lógjon ki a kapa a szánkából”, s egészen biztosan felrázzuk a háttér rádió hallgatót, mindenki ránk fog figyelni. Rólunk ír majd a sajtó, rólunk beszél a város, dicséretes lesz a marketingtevékenység.

De nem ezért jöttünk mi itt össze: nem a reklám felhívó funkciójának további élezéséről, a botránykeltésről van itt szó, hanem a közszolgáltatás és a reklám kapcsolatáról.

Szerintem ma Magyarországon nem létezik tiszta közszolgálati vagy kereskedelmi média; de tendenciáról azért beszélhetünk. S nagyon biztató, hogy a Magyar Rádió meg akarja határozni a közszolgálati reklámot.

A közszolgálati rádió és annak reklámja – szerintem – önszabályozó, önkorlátozó. Nem tesz meg mindent, nem mond ki mindent, amit még esetleg kimondhatna (még a pénz érdekében sem), mert azon a változó szélességű, de azért haladásra nagyon is alkalmas sávon halad, amelyet közszokás-nak, közízlés-nek nevezünk. Leiki szemei előtt ott lebeg az ősi etikai parancs: *nil nocere*, vagyis: *ne árts!*

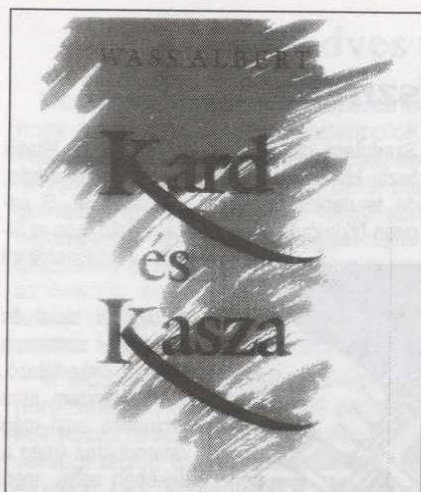
A nyelvi eszközökkel csínján kell bánni, nem szabad, de nem is érdemes velük visszaélni, mert a nyelv vagy annak használója visszaút. A magyar rádióreklámok általában hangosak. Rádióműsor- s különösen reklám-elemzések szerint a hangerő indulatot gerjeszt. A rádióreklámokban különösen sok az erős hang: zene, zajhatás, torz emberi hang. Az életben is sok és erős hanginger vesz körül bennünket, a mindig hangos reklám tehát valószínűleg öngól. A figyelmet a mérsékelt hangos és a lágy hanghatások, valamint a csend is fölkeltheti: nem véletlen, hogy az egyik reklámügynökség nemrégiben 20 mp csendet, valamint gyermekgöccsölést, mádárscsörgést, patakcsofogást és ehhez hasonló dolgokat sugárzott. Talán mégsem lenne rossz minden este egy kis „Csend hangjai”-koncert.

Rádióreklámjaink kedvelik a túlzásokat. Minden csúcs, fantasztikus, óriási, egyedülálló, szuper, szenzációs, utolérhetetlen, újabban ismét: *tökjő*, valamint *új*, *legújabb*. Tudni kell azonban azt, hogy a felső- és túlzófok, illetve a túlzások gyakori használata ezek kioltását jelenti. A túlzás a sok használat miatt bizony alapfokká válik. Az amerikai angolt a világ leginfláldottabb nyelvének tartják. Mindenhol szuperlatívuszok ömlenek: *the most, the largest, the greatest, the best-selling...* A magyar nyelvhasználatnak nem kellene követnie ezt a mintát.

A közszolgálati rádióknak meg kell értenie a reklámozatókkal, hogy a társadalomnak (s benne az üzletnek is) hosszú távú érdeke az állandó, biztos fogyasztó. Nem a hagyomány nélkülség, a megzavart, a minden után kapkodó, mindent eldobáló társadalom, hanem a széles és gazdag, önmagára, környezetére odafigyelő középréteg, amely legbiztosabb működtetője és eltartója a gazdaságnak, a társadalomnak.

Balázs Géza

* A cikk a Magyar Rádió Közszolgáltatás és reklám című vitanapján, 1997. április 23-án elhangzott előadásnak a rövidített változata. (A szerk.)

Remekmű – áristomban?

tán időtöltésül végzett foglalatosság számára az irodalom. Hamarosan regényeiben is megmutatta oroszlánkörmeit: 1934-ben Farkasverem című kötetével meg éppen Baumgarten-díjat merészelt nyerni. Az Erdélyi Szépmíves Céh sorozata ma már a könyvtárak feltett kincsei közé tartozik. E jeles testület alapítói közül egyedül Wass Albert a nagy idők tanúja immár. Az ő művei közül e sorozatban legelőször A kastély árnyékában látott napvilágot. És még ezek után sem nyughatott!

Alkotókészségének bőségét az a tény is mutatja, hogy mindmáig nem ritkaság az évente kiadott akár három-négy kötete is: regények, verseskötetek, mesék, történelmi bűnügyek históriái vagy éppen antológiák. Mi a közös ezekben a művekben? Ez a „renitens arisztokrata” mert igényes lenni önmagával szemben is (nemcsak alárendeltjeivel); nem pusztán életmódjában egyszerű, nyílt, öntudatos és felelősségével is minden körülmenyek között számoló, hanem gondolkodásában és stílusában is egyképpen nemes veretű. Írásaiban mindez olyan nyelvi bővöletként jelenik meg, melyet a partiumi Arany János óta nem tapasztalt még magyar fül s magyar lélek.

S talán a leginkább „főbenjáró bűne” Wass Albertnek az a mélységes és megrendítő hazaszeretet, amely a Mezőföld iránti rajongáson túl, akár levéltári hitelességű forrásmunkaként is használható-olvasható, sőt élvezhető. Mert ez a mű nem egyéb, mint a Kard és kasza című kétkötetes munkája, amely Floridában íródott, s az Amerikai Szépmíves Céh adta ki. Ezt az egykori erdélyinek a mintájára hozta létre, és személyében kapcsolta össze az emigráns magyar szellemi élet vezéralakja: Wass Albert.

Kard és kasza – e beszédes cím mögött valódi eposz áll, prózában. Hivatalos műfaját tekintve dokumentumkötet és helytörténet, önéletrajz, de családrege is. Családrege a huszadik század végén? Ha csupán az volna, akkor is méltó darabja lenne a világirodalom e vonulatában orosz és angol társainak; ám e mű helyét és jelentőségét a magyar közönségnek illőbb hazai példával érzékelteni. Tamási Áron: Címeresek, Kós Károly: Gálok, s a monumentális Bánffy-trilógia, a Megszámláltattal... mélységeivel és igazságaival szól ugyanolyan helytállásról s hűségéről. E felelősség sarkallta írói „gondolat-katedrális” leghitelesebb kalauza maga az alkotó, aki e művét így vezeti be:

„Miután az Úristen különös akaratából az erdélyi Mezőségen születtem magyarnak, s ott nőttem emberré is, ifjúkorom óta úgy éreztem, hogy emberi és magyar kötelességem a Mezőség megírása. Ahhoz azonban, hogy az egész Mezőséget megírjam egy darabban, olyannak, amilyennek a magam szemével láttam, ahhoz csak most jutott időm, életem alkonyán...”

Az írói műgond ez alkalommal Amég történeti leletmentést is eredményezett, hiszen az elmúlt hetven év nem éppen a magyar múlt emlékeinek, dokumentumainak hivatalos megbecsüléséről és megőrzéséről volt nevezetes (a feltárást és közzétételt már meg sem említve); éppen ezért döbbenetes megtapasztalni, hogyan válik a szemünk előtt egy irodalmi alkotás egyszersmind kortörténeti dokumentummá is: „munkámhoz az anyagot ... szinte már fél évszázaddal ezelőtt gyűjtögetni kezdtem ... a kolozsvári Erdélyi Múzeum híres levéltárában, ahol a cegei Wass-családnak egyedül, tizenhét vaspántos ládára való okmánya és levele volt felhalmozva.” (Vajon mivé lettek azóta?) „Értékes anyaggal szolgált Szolnok-Doboka vármegye monográfiája is, valamint a marosvásárhelyi Teleki Téka.”

A szerkesztésről is valló írói műhelytitkoknak birtokában lehet minden olvasó: „Írásomat két részre osztottam. Az első kötetet Krónikás írás névvel jelöltem meg, mivel ez kimondottan a krónikákon épült föl ... s a regényíróknak nehéz dolga volt, hogy ... mindössze annyi húst tapasztson a megfakult csontvázakra, hogy azok emberré alakulhassanak újra az olvasó szeme előtt. ... A második rész címe Szemtanúság, mivel az abban felsorolt eseményeket ... saját élményeimből vettem.”

„Hogy mi ennek az írásnak a célja? ... Először is, hogy valamiféle marandó emlékoszlopot állítson a múltnak, mielőtt a bölények hátrahagyott csapásait a fölismerhetetlenség szét nem tapossák a birkanyájak. Másodsor, hogy fényt vessen a történelmi sors ezer apró titkára, s ezáltal a jövő nemzedékek okulására szolgálhasson.”

E „halmazati bűntények” hallatán az olvasónak ítéllethozatalra kell visszavonulnia. Ám a döntéshez legyen ott keze ügyében Wass Albert Kard és kasza című kötete. A szerző engedélyével készült kiadás Erdélyben, a Mentor cégnél jelent meg; magyarországi könyvkiadók számára tilalmi listán van?

Inámi Zsófia

Pontosan huszonöt évvel megjelenése után, végre Magyarországon is felbukkant. Ám senki ne gondoljon holmi kérészeletű tudományos-fantasztikus témára, lektúrra, vagy krimisikerre. Miért csoda mégis, hogy a hazai közönség is megismerheti? – hiszen magyarul íródott; magyar vidéken, magyar szereplőkkel, hősökkel játszódik a történet, s még a szerző is magyar, aki nem is a kódex-írók névtelenségbe alázatzkodó szerzeteseinek nemzedékéből származik!

Kortársunk ő, aki hamarosan betölti kilencvenedik esztendejét. Ami tolla alól kikerült, az mind népe, nemzete és fajtája féltő szeretetében született; annak igényével, hogy Erdély s Magyarország tényeit, igazságát mind a magyarul beszélők, mind az idegen ajkúak, mind a külföld megismerje és elismerje...

Emiatt vált üldözötté, aki nem lehetéte honját a hazában, s ezért törtek életére még hajlott korában is, még a tengerentúlon is. Jó párszor. Mi a bűne, mit követett el?

Századunkkal szinte egy időben született, a Kolozsvár melletti Válaszúton, a Mezőségben. „Ráadásul” cegei és szentgyeddi Wass-nak, akinek családja e grófi rangot még Szent László királytól nyerte, s aki a keresztiségben az Albert nevet kapta a Bánffy-család bárói ágából származó édesanyjától a „magyar vallás” kálvinista templomában. Tovább súlyosbíthatja megítélését az a körülmény is, hogy kiváló nevelésben részesült a Farkas utcai református kollégiumban éppúgy, mint a magyaróvári gazdasági akadémián. De a bukaresti katonai szolgálat is hasznára volt (mivel hadkötelessként nem „váltja meg”, vagy kéri magát magyar vidékre!): nem kevésbé a párizsi Sorbonne egyetemén töltött éveknél.

Silyen képzettséggel nem áthatott még tollat is fogni! Ez az ifjú arisztokrata már első versesköteteivel is bizonyosságát adta, hogy nem pusztán

(Van szinkronugrás is! – József Attila „lángos csillag”-a – Hol volt, hol nem volt)

Úgy látszik, vannak olyan témák, amelyekről nem könnyű szabadulni. A legutóbbi Mozaikban igyekeztem megvédeni a művészt a szinkronugrás-tól, s már épp leadtam a kéziratot, amikor a Magyar Nemzet augusztus 21-i számából megtudtam, hogy van szinkronugrás is: két nő vagy két férfi ugrik le 3 vagy 10 méterről a műugrómedencébe (ebben a versenyszámban, ha jól tudom, még nem dívik a vegyes páros).

Ez az analógia kétségtelenül erősíti a szinkronugrás helyzetét a művészt-sal szemben, hiszen a szinkronugrás-nak is nyilván az a lényege, hogy a két versenyző szinkronban ugrik, ugyanazt az ugrást hajtja végre.

De nem adom fel ilyen könnyen! Miért ne lehetne a szinkronugrás magyar neve páros műugrás, illetve páros toronyugrás?

A szöjavaslatot ezennel tisztelettel felajánlom a Magyar Nemzet munkatársainak, akik bizonyára ugrásra készen várják az alkalmat, hogy az idegen sportszót magyar sportszóval pótolják.

Áprilisi számunkban egy József Attila-versszaknak és benne különösen a *napvirág felhők* kifejezésnek a többféle értelmezhetőségéről írtam. Nem sokkal ezután levelet kaptam folyóiratunk egyik állandó munkatársától. A levélíró egy jó hírű vidéki egyházi gimnázium magyartanára, több száz alapos nyelveművel cikk szerzője. Levélében többek között József Attila Betlehemi királyok című versének erről a részletéről ír: „*Lángos csillag állt felettünk...*”

„Viszonylag keveset olvas(hat)tam a szakirodalomban e költeményről (vallási színezetű lévén, némileg hanyagoltatták is). Minden kötet minőségjelzős szerkezetként különírja a kiemelt két szót. Több mint két évtizede él bennem a gyanú, hogy – jóllehet a költő is két szóba írta – itt valami más kapcsolatról lehet szó. A *lángos*-t valahogyan túl olcsó megoldásnak érzem 'lángoló'-ként, 'igen erősen világító, fénylő' értelemben felfogni. Én másra gondolok!” S a továbbiakban kifejti azt az elgondolását, hogy a *lángos csillag* valójában *lángoscsillag* (legfeljebb *lángos-csillag*), azaz a *lángos* itt nem melléknév, hanem főnév, mégpedig metaforikus főnévi minőségjelző: 'lángos alakú/nagyságú/ízletességű csillag'.

Az ötlet nem is olyan képtelen, mint amilyennek első olvasásra látszik. József Attilának, az örök éhezőnek a műveiben gyakran tűnnek fel ínycsiklandozó ételek: „De szeretnék gazdag lenni, / Egyszer

libasültet enni” (legelső, állítólag tizenegy éves korában írt verséből); „*Szövőlány cukros ételekről / álmodik*” (Hazám); „*Mint egy tányér krumpliciprikás, / lassan gőzölög lusta, / langy estében a piros palás, / rakás falucska*” (Falu). S magában a Betlehemi királyok-ban is ott van az ételmotívum, igaz, visszájáról, mint az étel hiánya: „*Főtt kolbászuk mind elfogyott...*”

Fölvetődik persze a kérdés: milyen közös mozzanat sugallhatta a költőnek a *lángos-csillag* képzetársítást? Ha nagyon akarjuk, találhatunk ilyeneket: a *lángos* nagyjából kör alakú, frissen sült csillog a zsírtól vagy olajtól. De feltételezhetünk hangulati közösséget is: a *lángos* éppoly kedves az éhes ember gyomrának, amilyen kedves a csillag az úton járó vagy a természetben megnyugvást kereső embernek.

Az, hogy *lángos* és *csillag* külön vannak írva, nem leküzdhetetlen akadály a *lángos* szó főnévként való, egyszersmind képletes értelmezésének. A költői nyelvben, így József Attilánál is előfordulnak efféle metaforikus (más felfogás szerint: metonimikus) főnévi minőségjelzők: „*A báránybunda árnyakat / tülevelű fák félcelik. / Szalad a puli pillanatok, / fagyón koppantja körmeit*” (Tiszazug).

Mielőtt azonban végképp beleízelednénk József Attilának állítólagos *lángos csillag* metaforájába, jusson eszünkbe, hogy ez a szókapcsolat nem akármilyen költeményben bukkan elénk, hanem egy olyan versben, melynek címe: *Betlehemi királyok*.

A *lángos csillag*, amely a Betlehembe igyekvő háromkirályok feje fölött állt, nem lehet más, mint az a Máté evangéliumából és az Újszövetség más helyeiről is ismert csillag, amely a napkeleti bölcseket az újszülött Jézushoz vezette: „... és ímé a csillag, melyet láttak vala napkeleten, előttök megyen vala, míglen jutna és megállana a hely felett, ahol a gyermek vala” (Máté, 2, 9). Az Isten országának beköszöntét jelző *lángos csillag*, azaz 'égő, vöröslő csillag' alighanem üstökös vagy hullócsillag (meteor) volt.

Így hát, bármennyire sajnáljuk is, a tanár úrral együtt le kell mondanunk a *lángos csillag* gasztronómiai metaforájáról. De nyertünk helyette egy bibliai motívumot: a *betlehemi csillag* motívumát. Bizony, van ilyen is, hogy a költői szónak valóban az az értelme, amit első olvasásra tulajdonítunk neki.

Egy készülő lexikon kéziratában ezen a mondaton akadt meg a szemem: „A KGST a volt szocialista országok gazdasági együttműködésének előmozdítására létrejött nemzetközi szervezet, amelyet az 1949. január 25-én kelt közös nyilatkozattal alapítottak Moszkvában.”

Mivel az említett kéziratot nem szíveségből vagy magánszorgalomból olvasom és javítgatom, hanem annak magyar nyelvességi lektoraként, talán nem is illendő közzétenni az eredeti szöveget. De a jelenség, amelyet példáz, oly gyakori (ha közkeletűnek egyelőre nem mondanám is), hogy indokoltnak látszik felhívni rá a figyelmet, még mielőtt igazán elterjed.

A *volt* jelző, mint mindenki tudja, arra utal, hogy valaki vagy valami már nem az, ami korábban volt: a *volt* nagykövet, a *volt* férjem, a *volt* szocialista országok és így tovább. Ha azonban a múlttól írunk, amikor a korábbi állapot még fennállt, zavaró, mert anakronisztikus a *volt* szócskának a pontoskodó kitétele.

Még az egyébként kitűnő és nélkülözhetetlen Bakos-szótár új kiadása is beleesik ebbe a hibába: „COCOM: a tőkés országok fejlett elektronikus technikájának a *volt* szocialista országokba irányuló kivitelét a közelmúltban erősen korlátozó szerv (rövidített) angol neve” (Idegen szavak és kifejezések kézikönyve, 144.). „SALT: az USA és a *volt* Szovjetunió közötti két megállapodás a stratégiai fegyverek számának korlátozásáról” (ugyanott, 685.).

Azok az országok, amelyek a KGST-t megalakították, illetve amelyekbe a COCOM-lista megtiltotta bizonyos elektronikai cikkek kivitelét, nem *volt* szocialista országok voltak, hanem nagyon is azok. Ugyanígy a Szovjetunió is megvolt még, amikor az Egyesült Államok a két SALT-egyezményt megkötötte vele. Volt államokkal nem szokás szerződéseket kötni.

A lektori toll megmozdult, és kihúzta a *volt*-ot a szocialista országok elől. Mondanom sem kell, nem azzal a céllal, hogy újból létrehozza őket. Aki azonban nem éri be ennyivel, fogalmazhat így is (történeti értelemben): az *akkori* vagy az *egykori*, esetleg a *hajdani szocialista országok*; az *egykori Szovjetunió*.

Hol volt, hol nem volt, volt egyszer egy átmeneti korszak, sok árulkodó nyelvi tünettel, jellemző aprósággal. Talán nem szükségtelen följegyezni őket, mielőtt – velük együtt – mi magunk is *volt*-t válunk.

Kemény Gábor

Az utóbbi időben Budapest utcáin, aluljáróiban, metróállomásokon nagy plakátok hirdetik egy hajápoló szer kiváló tulajdonságait. (Szándékosan nem írom le a termék nevét, nehogy ez a cikk is reklámcélokat szolgáljon.) A plakát készítői a nagyobb hatás reményében messziről is jól látható betűkkel az alábbi szöveget írták a színes képen mosolygó bájos hölgy arca alá: „Üdv, rugalmas tartás! Viszlát, ragacsos haj!”

Mit is jelent valójában az a köszönési forma, hogy *viszontlátásra*, vagy ennek kevésbé választékos, könnyedebb, játékosabb változata, a *viszlát*? A szó eredeti értelmében nyilvánvalóan olyan helyzetekben hangzik el, amikor elköszönünk régebbi, esetleg alkalmi ismerősünktől, de érzékelhetjük akarjuk vele, hogy ez az elválás ideiglenes jellegű, remélhetően a közeli jövőben újra találkozunk, újra látjuk majd egymást. A gyakori használat következtében azonban az alapjelentés már többnyire elhalványodott, a búcsúzkodók nem is gondolnak a viszontlátás reményére, csupán azt akarják kifejezni, hogy most elválnak egymástól. *Viszontlátásra* – mondjuk a vonat megérkezése után az állomáson a fülkében alkalmi útítársunknak, jóllehet tudjuk, hogy valószínűleg soha többé az életben nem látjuk egymást. Mégis úgy érzem, udvariassági gesztusként ez a használat is helyénvaló, elfogadható.

De térjünk vissza a plakát szövegére! Üdvözlí a rugalmas tartást, amelyet ez a termék ad a hajunknak, viszont elbúcsúztatunk ragacsosságától, ha használjuk és rendszeresen élünk vele. A búcsú szava a *viszlát*. Itt azonban már nyoma sincs a reménynek, amelyet az alapjelentés sugall, hogy majd később visszatér a jelenlegi állapot. Nem hiszem, hogy a plakát készítői a ragacsosság ismétlődésére gondoltak, sokkal inkább épp az ellenkezőjére: soha többé, ragacsos haj!

Úgy látszik, a reklámok szövegében sok minden lehetséges, a szavak még ellentétes jelentésben is használhatók: *viszlát!*, vagyis 'soha többé ne lássalak'. Más kérdés, hogy ebbe belenyugodhatunk-e.

Balogh Lajos

Szabó T. Attila halálának tizedik évfordulója előtt jelent meg Balassa Ivánnak róla írt munkája: Szabó T. Attila (1906–1987), Erdély nagy nyelvtudósa (Püski, Bp. 1996), amelyben bemutatja életpályáját és méltatja munkásságát, életművét. Fölötte gazdag és sokrétű munkásságában nyelvünk művelését – különösen a mi viszonyaink között, Erdélyben – mindenkor elsőrendűen fontos feladatnak tartotta (I. válogatott tanulmányai, cikkei hat kötetének [Kriterion, Bukarest 1970–1985] nyelvművelő írásait). Élő- és írott szóval ápolta, óvta legféltettebb szellemi kincsünket, anyanyelvünket. Beszélgetéskor, vizsgáztatáskor, szakmai tanácskozáskor és minden más alkalommal volt valamilyen éber észrevétele, intő megjegyzése, amely kifejezésbeli pontatlanságra, helytelen szóhasználatra vagy egyéb nyelvi hibára figyelmeztetett, olykor nagyon szigorúan, de sohasem bántóan. Egyszer engem azért javított ki azonnal, mert az *azt hiszem*-et hanyagul vagy tájiasan *aszíszem*-nek ejtettem. Mászor meg egy neki küldött levelémhez azt a megjegyzést fűzte, hogy a bevezető *Tudatom, hogy megérkeztem* sort jobb lett volna másképp kezdeni. Nyilván azért, hogy ne használjak nem odaillő kifejezésmintát. Amikor pedig egy szintén fiatal tanár tanítványa túlzott udvariasságból *Őn*-nek szólította, megmagyarázta, hogy kettejük kapcsolatában nem helyes ez a megszólítás, mivel – szavát idézve – „papirosízű”, hivatalosan hangzik.

Nagyon tanulságos volt, ha elolvasta valakinek a kéziratos vagy már megjelent tanulmányát, ismertetését, mert olyasmit is észrevett, mint az indokolatlan új bekezdés, a célszerűtlenül használt kérdő mondat. Érdekes, hogy a köztöszóval kezdődő mondat szerkesztést – aligha nyelvi babonáságból – nem javallotta. Pl. *De van olyan feltevés is, amely...* helyett *Van azonban olyan feltevés is, amely...*féle fogalmazást ajánlott. Fel-felidézte, hogy kezdő nyelvész korában az ő közlésre szánt kéziratait is sokszor kijavította Pais Dezső, és ő mindig tanult, okult ezekből a javításokból.

Meghitt magánbeszélgetésben, oldott hangulatú társas összejövetelen sem tűrte a nyelvi lazítást. Egyetemi munkahelyén, a Márton Gyula vezette kolozsvári Nyelvtudományi Tanszéken a nyelvi igényességnek és példaadásnak jelentős szerepe volt a nyelvi műveltség terjesztésében.

Az idegen szavaktól hemzsegő nyelvészeti tanulmányokról, cikkekről nemegyszer aggódva beszélt, kivált az olyanokról, amelyeknek egyes mondataiban csak a névelő és a kötőszó magyar. Emlékszem, milyen rosszállóan vélekedett egy nyelvész tanár előadásáról, amelyet teletűzdelt idegen szavakkal és úgy fejezett be, hogy amiről értekezett, az „kvázi aperitif” (szinte csak ízelt) volt. Nyelvművelő-példaképet, Kosztolányi Dezsőt követve maga is

azt vallotta, hogy – a valóban nélkülözhetetlen idegen szavaktól eltekintve – anyanyelvünkön mindent ki lehet fejezni, ha kell, új szavak alkotásával vagy más módon. Beszédét a nyelvi tisztaság jellemezte, s ezt példázza hatalmas életműve is. Az idegen nyelvtudományi műszóknak rendszerint a magyar megfelelőjét részesíti előnyben: *kettőshangzó* (diftongus), *jésülés* (palatalizáció), *szófejtés* (etimológia), *jelentés* (szemantika) stb. Egyetemi előadásaiban sokszor a hangfejlődési tendencia helyett magyarítással a maga alkotása *hangfejlődési iránylat*-ot használta. Megemlítem, van más szóalkotása is: a *harmadfél*, *negyedfél* stb. nyelvtani megjelölésére a *felező szám* vagy *számnév* elnevezés szintén töle származik.

A nyelvhelyesség szempontjából Szabó T. Attila némely nyelvi formát, jelenséget az általános(abb) felfogástól eltérően ítélte meg. Pl. végig kitartott amellett, hogy az igényes köz- és irodalmi nyelvben kizárólag a *-nők*, *-nők* toldalékos feltételes módú tárgyias igealak használata a helyes. Az ikes igének is csak a szabályos ragozású *egyék*, *ő ennék* stb. alakjait helyeselte. (Ezért figyelmeztetett, ha „hibát” követtünk el.) Ezek esetében is a hagyományos irodalmi nyelvi formák megőrzése, továbbéltetése vezérelte, tekintetbe véve az erdélyi nyelvi helyzetet. – Azt mindig hangsúlyozta, hogy nyelvhelyességi kérdésben csak azután dönthetünk, miután gondosan megismertük és mérlegettük az illető nyelvi jelenséggel kapcsolatos történeti előzményeket. E vonatkozásban is óvott a kellően meg nem fontolt nyelvművelő szemlélettel.

Nemcsak nyelvművelő cikkei ápolják nyelvünket, hanem egész életműve. Kevesen tudják, hogy az Erdélyi Magyar Szótörténeti Társaságának értelmezésében alkalmadtán azért használt – tudatosan – régies meg táj- és népi nyelvi szavakat, mert azok ilyen úton-módon is elterjedhetnek, és rokon jelentésű új szókként, sajátos hangulatú, stílusárnyalatú kifejezéseként gazdagíthatják szókincsünket. Íme pl.: *dér* I. hóharmat ...; *kidagad* I. kidülled, *táj* kiduvad/guvad (szem). Az összes ilyen meg a Szótörténeti Társaság címszóként bevett tömérdek elavult és nyelvjárási elem nyelvünk gyarapításának megbecsülhetetlen forrása lehet. A szóban levő mű egyebek mellett olyan meggondolásból „fényképezi le” az egykori nyelvi valóságot, hogy lássuk: miért volt szükség sorsdöntő nyelvújításra, nyelvművelésre.

Szabó T. Attila sokak tudatában úgy él, mint a régi és mai „erdélyi nyelv” minden-tudója. Reá emlékezve végül egy személyes vallomás: írás közben mindig munkál bennem, a tanítványban és volt munkatársban az a kérdő, ellenőrző gondolat, hogy szóhasználatomban, mondataimban, fogalmazásomban találna-e javítani való hibát.

Kósa Ferenc

Ami a címek mögött van

Az egykori Iskolatévé helyét a közszolgálati televízióban új műsor foglalta el 1996 végén: a *Repeta*. A hétfőtől csütörtökig délutánonként jelentkező, napi másfél órás program 10–15 perces blokkokból áll, amelyek részben önállóak, saját címük és alcímük van. Több szempontból is tanulságos áttekinteni ezeket az elnevezéseket, mert nyelvi formájuk, szóhasználatuk, stílusuk és helyesírásuk kapcsán érdekes megállapításokat tehetünk. Válogatni pedig van miből: a vizsgált időszakban, 1997 januárja és júniusa között több mint hatvan cím szerepelt a műsorban, mindegyikük valamilyen rövidebb-hosszabb sorozat élén. Az elemzés a Rádió- és Televízióújság alapján készült, az ott közölt írásformák figyelembevételével.

Szembetűnő, hogy a címeknek több mint a fele egyszavas, nominális megnevezés, s ezek közül csak néhány a hagyományos, egyszerű, áttétel nélküli alak: *Biológia*, *Fizika*, *Matek*, *Klipfordító* (ti. verseny), *Opera*, *Tudománytörténet*. Elsőpró többségük ötletesen és tömören, de már áttételesen fejezi ki a lényegét; igaz, hogy sokszor csupán az alcímmel együtt érthetők meg. Tekintsük át a legjobbakat (zárójelben a hivatalosan közölt alcím vagy értelmezés):

- Archívum* (Leporolt hírek nyomában)
- Fáslí* (A sportsebész rendel)
- Forrás* (Azok a bizonyos „kútfők”)
- Kifőzde* (Ötletek kuktáknak)
- Lépegető* (Humoros turisztika)
- Polc* (Költők portréi)
- Premier* (A legfrissebb klipek ingyenecnek)
- Szöcske* (Csak egy-két ugrás a múlt)
- Sztori* (Tudománytörténeti pletykák)
- Támpont* (A hét hírmagyarázata)
- Tételező* (Érettségi tételek kidolgozása)
- Útilapu* (Pályaválasztási ötletek, lehetőségek)
- Versreszelő* (Verstanoda)
- Webmester* (Az internet világa)

Nem tűnik szerencsésnek a *Póráz*, hiszen róla először a kutyára asszociálunk, ez meg a diákok jogait védő műsor. (Nem beszélve arról, hogy a Duna Televízióban ugyanezzel a címmel fut a kutyatartók magazinja.) Még furcsább a *Kukkoló*, amely a Repetában kulturális ajánlat, pedig mind az ige, mind az igenév köznyelvünkben egész másra van lefoglalva! A *Skandallum* helyesírása – így, kettőzött *I*-l – nem követi a Helyesírási kézikönyvben feltüntetett alakot.

A többszavas és a mondat szerű címek egynémelyikében – noha itt is megfigyelhető az egységiségre való törekvés – bizonyos „áthallások” vannak, amelyek a gyerekek előtt talán rejtve maradnak. Például: *Azt írja az újság...* (Aktuális beszélgetés a napi hírek kapcsán) – a hetvenes évek rádiókabaréjának sokáig népszerű sorozata; *A tegnapi holnapja* (Tegnap művek és alkotók, máig érvényes kérdések) – e látványos képtelenség egy közel harminc-

éves sláger refrénjében szerepel; *Kik vogymuk?* (Önismeret és társas kapcsolatok) – a „... mik vogymuk...” a Halotti beszéd első mondatának közismert szavai. Az utóbbin kívül vannak más kérdő mondatos címek is: *Mit üzen a Híradó?* (színtén áthallásos, egy rádióműsor ihlette); *Mi leszek, ha nagy vagyok?*; *Megérett?*

A címek szóhasználatát igen változatos. A semleges stílus hatású, motiválatlan szavakon kívül szerepelnek bennük archaizmusok (*Kifőzde*, *Tanoda*), neologizmusok (*Klipszövegfordító*, *Webmester*), motivált, bizonyos hangulatot felidéző elemek (*Bécsi melanzs*, *Málenkij rabót*), játékos vagy egyedi szóalkotások (részletesen l. alább). Viszonylag nagy az idegen szók aránya – közel 30%-os –, ez szembeötlő ugyan, mégsem zavaró, mivel többségük közérthető elem vagy műveltség szó (*Ad hoc*, *Aktuális*, *Archívum*, *Finálé*, *Literatúra*, *Premier*, *Relax*, *Szervíz*, *Sztár*, *Sztori*). Érdekes, hogy igazi diáknyelvi vagy szlenges szavakat nem találtam (a *matek* főnevet már nem sorolom ide).

Visszafogott, így nem válik sem modorossá, sem öncélúvá a szójátékok és a helyesírási újítások alkalmazása. Az úgynevezett egyszerűzésre hasonlító szótagkihagyásos, szóösszevonásos alakulat a *Repe-tabu* és a *Repetábornok*. Játékos, betűrímes forma a *Repeta-riporter*. A helyesírási szempontból fölösleges kötőjelek sajátos többletjelentést sugalló alkalmazására csak két példa van: *Arc-más*, *Íz-lelő*. Ez a fajta egyedítő írásjelhasználat a rádió és a televízió egyéb műsorcímeiben sokkal gyakoribb (a jelenséggel bővebben foglalkozott lapunk 1992. évi 2. és 1993. évi 4. száma).

Nagyobb a szerepük viszont az egyéb jelentéseket szójátékszerűen kiemelő sajátos nagybetűsítéseknek: *LITERATÚRA*; *A SZTÁR*, *akire nincs időnk*; *Kaleidoszkóp*. A *Repeta* testvérműsorában („*NAT-tól tartok*” – *Repeta* nem csak pedagógusoknak; a cím eredeti formája idézőjeles) kizárólag erre az ötletre építik az alcímeket: *NATra kész*; *alterNAT*; *InterNAT*; *NATtan*; *PillaNAT*; *NA Tésék*; *Mi a báNAT?*; *VadoNAT*. Ez a megoldás kétségtelenül hozzájárul az egységes arculat kialakításához, ám fölvetődhet a kérdés, hogy a Nemzeti alaptantervet vizsgáló műsor komoly tartalmával nincs-e ellentétben az ilyen játékos, könnyed címadási mód. Példáink mindenesetre jól szemléltetik a különleges írásképp nyújtotta többletjelentést.

Összegzésképpen megállapíthatjuk, hogy a műsor szerkesztői a címadásban a változatosságra törekednek. Jól kihasználják a sűrítést, valamint a szavak mellékjelentései adta lehetőségeket, és figyelembe veszik a megcélzott réteg, a középiskolás, elsősorban a gimnáziumi tanulók nyelv-szemléletét, gondolkodásmódját. Az egyéb szempontból vitát is kiváltó műsor címei tehát kifejezőek, és megfelelnek a célnak.

Zimányi Árpád

Csecsnya és Mari

Rohanó világunkban ismereteink egyre bővülnek. Többek között megtudtuk azt is, hogy van egy *Csecsnya* nevű ország. Ez nem más, mint az Orosz Föderáció egyik tagköztársasága. Így leírt (kimondott) alakjában telivér russzicizmus. Napilapjaink eléggé gyorsan leszoktak róla, s lassan a televízió is. Nemcsak a szolgai átvétel, hanem a hangalakból sugárzó más jelentés is zavarhat minket, ráadásul semmi információt sem ad. Bár a *Csecsenföld* névben is benne van az említett jelentés, ezt semmiféleképpen nem tudjuk kiküszöbölni; még szóvicc is keletkezett belőle. A *-föld* utótagot sokan németesnek tartják, csakhogy e szónak a mi nyelvünkben is van 'ország' jelentése. Gondoljunk csak Arany Jánosra, aki e szónak mindkét jelentését felhasználja ismert balladájában: „Cseh földön ül a rab: / Cseh földben a király...”

„Folyik az olaj *Komiban*” – olvashattuk pár éve. A cikkből azután kiderült, hogy a köolajjal nyelvrokonaink, a zürjének földjén van baj. Az országnév és a népnév az oroszban megegyezik, mint a magyarban a *japán*, illetve *Japán*.

Az oroszban az *i*-re végződő népvnevek országnevek is együtal. Van egy másik nyelvrokonunk is, a cseremis; ők *mari*-nak nevezik magukat, s ezt átvéve az oroszok is. Már várom az MTI jelentését valami ilyen címmel: „Az oroszok nyomást gyakorolnak *Marira*”. Így – mind leírva, mind kimondva – nagyon félreérthető (lenne). Ez azonban az utótaggal könnyedén eltüntethető: *Komiföld*, *Mariföld*.

Mizser Lajos

A magyar nyelv fölkerült a Világhálóra!

Az Édes Anyanyelvünk legfontosabb anyagai 1997 decemberétől a Cerberus Nyomdának és a szegedi Juhász Gyula Tanárképző Főiskola Általános Nyelvészeti Tanszékének a közreműködésével a Világhálón (Interneten) is olvashatók. Elérési lehetőség: http://www.lib.jgytf.u-szeged.hu./edes_anyanyelvunk/.

„Gyomorbéltraktus” és „végbélhüvelysipoly”

Egészséges jelenség a szakszókincsnek és az irodalmi vagy akár a köznyelvi szóhasználatnak az esetenkénti találkozása. Stílszerűen egészséges, ha épp az egészségügy, közelebbről az orvosi kifejezések egyik-másik – közérthető – szavával, szerkezetével találkozunk mi magunk is. És csak fokozza örömmünket, ha az orvosi szótár komoly szakszava vagy -kifejezése nem eredeti, nem is fonetikusán átirat latin idegenség, hanem legalább részben vagy teljes egészében magyarul íródik. Az olvasói öröm azonban időnként – valljuk meg – korai...

Néhány éve valamelyik természetgyógyászunk könyvecskéjében köszönt ránk a *gyomorbéltraktus* szakszó. Mindjárt hozzátesszem: a helyesírás ellen volt rögtön kifogásom. Minthogy ehhez fogható furcsaság eleddig nem bukkant elém, nem tartottam érdemesnek cikkezni róla. Így volt ez 1997 nyaráig, amikor Giuliana Pelucchi *Élet az életért* című könyvének 106. oldalán egy a gyermekét császármetszéssel halva megszülő anyáról ezt olvastam: „Ez súlyos *végbélhüvelysipolyt* idézett elő nála, melyet ebben a kórházban nem tudtak operálni.”

Mi itt a baj?

Mind a „gyomorbéltraktus”, mind pedig a „végbélhüvelysipoly” a jóhiszemű – nem vagy nem okvetlenül orvos, anatómus vagy biológus – szerző (fordító) helyesírásában valószínűleg azért van egybeírva, mert bár 3–4 tagból áll, összességében nem haladja meg a klasszikus 6 szótagot!

Ha most mindkét idézett összetételben szemügyre vesszük az első két elemet, azok szintén (ez esetben 2–3 tagú) összetételek. Íme: *gyomor* + *bél*, ill. (*vég* + *bél*) + *hüvely*. De vajon van-e ilyen – egyetlen! – szerv(ünk), hogy „gyomorbél” meg „végbélhüvely”?!

Nyelvünk leleményeinek egyike – és ezt az orvosi szaknyelv is szentesítette – az, hogy néhány, egyetlen szervet megnevező összetételünkben két (egyenként is létező!) szervnek, testrésznek a nevét fedezhetjük fel: *gyomor* + *száj* > *gyomorszáj*; *méh* + *nyak* > *méhnyak*; *szem* + *fog* > *szemfog* stb. Igen nagy tájékozatlanság lenne bárki részéről, ha „és”-t magyarázna bele akármelyikükbe vagy a hozzájuk hasonlóba. Tehát pl. ha valakinek kiütötték a szemfogát, akkor nem a szemét és a fogát ütötték ki. Nem is kell itt az akadémiai helyesírás szabályaira utalnunk; egy szervről van szó a *gyomorszáj*, a *méhnyak*, a *szemfog* és egyebek említésekor;

ezek nevének összetevői egybeírandók. Ha további összetételi tag járul hozzájuk, akkor – mivel immár a harmadik vagy a negyedik tag lépett be – érvényes a közismert elv: 6 szótagig még egybe, azon túl kötőjellel. Pl.: *méhnyakrák*, *szemfogcsiszolás*, de: *gyomorszáj-megbetegedés*.

Visszatérve a két bekezdéssel ezelőtt fölített kérdésre: ha létezne „gyomorbél” meg „végbélhüvely”, akkor azokra az imént elmondottak állhatnának. Akkor nem szísszennénk fel a címben idézett két betegségmegnevezésre. A lényeg tehát az – és ez a helyesírásban is tükröződik! –, hogy nem egy szervnek a nevét látjuk, hanem két különbözőét. Nem szabad tehát őket ilyenkor egybeírunk! Kapcsolatuk érzékeltetésére a kötőjel kínálkozik.

Nem lenne szerencsés a nagyköötjel alkalmazása. Tehát nem „gyomor–bél traktus” vagy „végbél–hüvely sipoly” írandó. A nagyköötjel a „-tól -ig” érzékeltetésére lehetne indokolt. Itt azonban a közös funkció, két szerv működés- vagy akár károsodásbeli együtszereplése a fő szempont. Ezért érdemes – az orvosi/anatómiai szakmunkákkal egyetértésben – a kiskötőjel használata mellett dönteni. A *traktus*, *sipoly* vagy bármilyen más újabb tago(ka)t nem egybe-, nem is kötőjelezve írjuk utánuk, hanem külön. Ez talán ellentmond az akadémiai helyesírási szabályzat egyik-másik pontjának, de épp így tudunk rendet teremteni. A két szerv mellérendelő kapcsolata így szembeszökőbb; a velük kapcsolatos 3., netán 4. szó inkább különüljön el. Divatos szóval: az ún. vizuális vezérlés épp ezáltal éri el a célját.

A címben közölt két, rendellenes helyesírású alak immár helyesen, követendően ez: *gyomor–bél traktus*, *végbél–hüvely sipoly*. Minden elismerésünk a szakmunkáké, amelyek így hozzák, következtet és számunkra is követhető/követendő formában a kétszeri kapcsolatok megnevezését. Érdemes tanulmányozni – gyakorlás, emlékezés, tájékozódás céljából – a közkezen forgó, gyorsabban és könnyebben hozzáférhető eligazítókat, mint amilyen a már több kiadást is megért „Orvosi szótár”, *Brencsán János* kitűnő munkája. Befejezésül ebből álljon itt néhány analóg példa az idézetek sorának erősítésére, helyesírásuk egybeválogásának bizonyításaképpen: *ágyéki-keresztcsonti fonat*; *húgyhólyag-gát sipoly*; *lábközép-lábujj ízület*; *nyelv-garat ideg*; *szív-tüdő készülék*.

Holczer József

Ne fetisizáljuk a mozgószabályt!

A mozgószabály mibenlétét nyilván nem kell magyarázatnom lapunk olvasóinak. Nem is ezt teszem, hanem megállapítom, hogy a napisajtóban gombamód szaporodnak a kötőjeles szókapcsolatok, az olykor akár félsoros szóösszetételek. Jóllehet igen gyakran nem logikus a szószervezeteknek kötőjellel való összekapcsolása. Különösen vonatkozik ez az észrevételem az olyan „szókigyókra”, amelyeknek első alkotórésze -i képzős melléknév.

Ez utóbbi típusból számtalan sokat lehet akár egy heti lapszámokból kiböngészni. Néhány szembántó példát emelek ki az alábbiakban: *közüktatásitörvény-tervezet*, *országgyűlésiképviselő-jelölt*, *választási kampány-kezdő*, *szakértőtanácsadó-gárda*. Ezekben fölösleges a kötőjel: *közüktatási törvénytervezet*, *országgyűlési képviselőjelölt*, *választási kampánykezdő*, *szakértői tanácsadógárda* lenne a logikus írásmód. Sőt az ilyen típusból a legtöbbet célszerűbb lenne kötőjel nélkül írott birtokos szerkezetű alakítani (előtte névelővel): *oktatásitörvény-tervezet* he-

lyett az *oktatási törvény tervezete*; *miniszterifizetés-emelés* = a *miniszteri fizetés emelése*.

Ugyanígy vélekedem a nem -i képzős előtagú szerkezetek nagy részéről is; például a *kötelező óraszám emeléséről* beszélnek *kötelezőóraszám-emelés* helyett; a *kormány vendégszállásáról* szólnék *kormány-vendégszállás* helyett. – Egyik politikusunk nyilatkozta ezt: „nem vagyok *külföldigylő*”. Ez már a humor határát súrolja. Hisz ép nyelvészék ember bizonyára így tiltakozna: *nem gyűlölöm a külföldieket*. A másik meg imígyen bizonygatja álláspontját: „*gazdaságinövekedés-párti* vagyok”, ahelyett, hogy ezt mondaná: a *gazdasági növekedés pártján* állok.

A mozgószabály fontosságáról döröszeg lenne vitatkozni, mivel szüksége van rá helyesírásunknak. De ne fetisizáljuk, ne használjuk nyomós ok nélkül! És semmiképpen ne alkossunk a sajtó ilyen szószörnyeteket; *kisebbségi-autonómia-koncepció*, mert ettől – brr! – tényleg fölmered a szőr az újságolvasók hátán.

F. Kovács Ferenc

Amerikai mozaikok

A magyar nyelv gazdagságát, hajlékonyságát dicséri az a tulajdonsága, hogy egyetlen szövegződés hozzáadásával főnévből igét tud képezni. Ilyenkor általában az új ige jelentése annyit tesz, hogy „használja az illető tárgyat”. *Kerékpár – kerékpároz, fűrés – fűrészel, lakat – lakatol* és még sok más példát találhatunk.

Máskor az igeképzői végződés bővíti a jelentést: *üzlet – üzlelet* erre a példa. Ugyanis elképzelhető anyagi hasznot hajtó tevékenység üzlethelyiség nélkül is. Ezt végzi az, aki üzlelet.

A *könyv – könyvel* során teljesen megváltozik az eredeti főnévi értelem. Nem egyszerűen könyvvel végzi a foglalatosságát a könyvelő, hiszen erre teljesen más alakú igét alkalmazunk: azt mondjuk, hogy *olvas*. Az, aki könyvel, nem egyszerűen olvas, hanem jól meghatározott, sajátos munkát hajt végre: ír közben, még számol is.

Különösen érdekes az az eset, amelyben egy főnévből képzett ige annyira általános jelentést hordoz, hogy kialakul a szűkebb értelmű változata is. A pontosabb jelentésű, kisebb körben használatos kifejezést a széles területen elterjedt változattal felcserélve sajátos hangzást, még érthetelenséget is kaphatunk.

Így történt a *füst – füstöl* és a *dohány – dohányzik* szópároknál. Mindkét eset a főnévből történő igeképzés legegyszerűbb módját példázza, hiszen a *füsttel* vagy a *dohánnyal* a szokott műveletet végzi az, aki *füstöl* vagy *dohányzik*, amde a *füstöl* annyira általános, hogy a *dohányzás*-ra nemigen mondjuk. A *füstöl* szóban az a jelentés rejtőzik, ami a *füsttel* általában történni szokott: az illető közreműködésével bodorodik, terjed a füst. Szép képes kifejezés a *magában füstölög*: olyan erősen boszszankodik, hogy szinte kigyullad és *füstöt* terjeszt – képletesen persze. A *dohányzás* is befűstöl a levegőt, de a *dohányzik* ige már magában foglalja a *dohányzás* eredményeképpen létesülő *füst* képzetét is. Ha a *füstöl* igét 'dohányzik' értelemben használjuk, akkor annak töltése nem semleges. Nem csupán megállapítjuk, hogy a cselekvő *dohányzik*, hanem káros szenvedélyének veszélyes következményére is hanglyozottan utal a szó.

Az angol nyelv közismert gazdagsága ellenére nem képes erre a finom különbségtételre. Még a *füst* és a *füstöl* közt sem igen tesz különbséget. Így történt meg a kedves eset, hogy amerikai vendéglátóm, aki felnőtt korában tanulta meg nagyszülei magyar anyanyelvét, a legtermészetesebben – oltani nyelvi szokás szerint tegezve – a kocsiban ülve udvariasan megkérdezte: „Füstölsz?” – Elsőre meg sem értettem, mit is jelenthet a kérdés, azt hittem, hogy a ruhám gyulladt meg. Némi tűnődés után azt feleltem, hogy „nem füstölök”. – Erre aztán megnyugtattott, hogy akkor ő sem fog *füstölni* a kocsiban. – Nyilván azt akarta mondani, hogy tartózkodik a *dohányzástól*.

A tegezés demokratizmusa hozzátartozik az amerikaiak közvetlenségéhez. Nemegyszer voltam tanúja annak, amint az áruházba belépő vevőhöz odasietett (!) a barátságos (!) elárusító, és bemutatkozott: „Ágnes vagyok! Téged hogyan szólítsalak?” – A vevő a becenevét mondta: „Larry vagyok!” Keresetlen beszélgetés kezdődött az árurol, mintha régi ismerősök lettek volna.

Nálunk ez az általános tegeződés csak a legfiatalabbak között szokásos. Még az amerikai McDonald's cég budapesti üzleteiben is csak az igen ifjú vevőket tegezik az ugyancsak fiatal elárusítók.

Az amerikaiak nagyon szeretnek ünnepelni. Határtalan lelkesedésük csak a franciákéhoz vagy a magyarokéhoz mérhető. Lepezés nélkül jut-tatják kifejezésre gyermeki örömeiket vagy megrendült áhítatukat.

Máig is emlegetik egykori népszerű elnöküket, a szabadkőműves Theodore Rooseveltet. Méghozzá nagy szeretettel, mintha személyes ismerősük lett volna, becenevén: *Teddy* Rooseveltként. Teddy szenvedélyes vadász volt. Egy alkalommal jókora medvét kapott puskavégre. Nézte, nézte a békésen málnázgató hatalmas állatot, aztán leeresztette a fegyvert, és nem lőtt, vadásztársai nagy megrökönyödésére. Egy játkmackót és egy műszörmefajtát róla *Teddy bear*-nek, Teddy medvéjének neveztek el. Teddtyől csak ilyen medvebunda telik. A magyarba is átkerült jövevényszóként, *tediber* átírással.

Amerika népe különösen a szabadságért tud lelkesedni. Kossuth Lajost 1851–52-ben úgy fogadták az Újvilágban, mint a szabadságeszme megtestesítőjét. Tőle várták azt, hogy majd átülteti a szabadság gondolatát Európába. Volt, akit daliás megjelenése, másokat hangjának zenéje, beszédeinek művészi felépítése ejtett rabul. Erkölcsi nagyságát, egyenes jellemét bámulattal tisztelték, akárcsak Magyarországon.

Büky Béla A fővárosi keresztnevéadás hatóerői című kitűnő munkájában adatokat közölt arról, hogy Kossuth Lajos halálának évében és az azt követő időszakban a Lajos nevű újszülöttek száma ugrásszerűen megnőtt. Az Amerikai Egyesült Államokban 1851–52-t követően számos gyerek kapta a „Kossuth”, sőt a „Louis Kossuth” nevet, – mint keresztnevet.

Fennmaradt az a jellemző történet, amely szerint Ferenc József magyarországi látogatása alkalmával az udvar azt kívánta, hogy éljenző tömeg várja az uralkodót alattvalói tisztelettel. Azonban még idejében sikerült elejét venni ennek a tervnek, mert ha a magyar ember éljént kiált, akkor tüstént hozzátesszi, hogy „Kossuth Lajos!” Úgy látszik, Amerikában is sokszor kiáltották magyarul az „Éljen Kossuth!”-ot, mert 1902-ben Clevelandben, az Egyesült Államok első Kossuth-szobrának avatásán még jelen volt egy javakorabeli úr, kinek neve „Éljen Kossuth Wilcox” volt.

Berényi Zsuzsanna Ágnes

Beszéljünk újmagyarul?

A magyar nép és más népek bölcsessége igen sokszor közmondásokban, velős szólásokban mutatkozik meg. Minthogy azonban e tömör mondatok igen régiek, és az idővel csak kevésbé változtak, féltő, hogy a mai író-olvasó nemzedék tagjai nem értik meg őket és a bennük rejlő tanulságokat. Áldozatkész munkával le kellene őket fordítani a mai (újmagyar) nyelvre, hogy tanításaik ne maradjanak pusztába kiáltott szavak. Az ugyanis lehetetlen, hogy ugyanaz az ember, aki a mai magyar médiumok és sajtótermékek szövegeit írja, illetve hallja vagy olvassa, és érteni is véli, megértse ezeket a nyelvi kövületeket. Ezzel a nyelvvel sem a médiumokban, sem az iskolában, sem az újabb irodalmi alkotásokban nem találkozok, legfeljebb még otthon, elmaradott szüleitől hallja, de ezt, mint kutya a vizet, igyekszik magáról lerázni. Ezért, úgy gondolom, érdemes a bölcs és tömör mondások fordításával foglalkozni az újabb nemzedék okulására.

Az alábbiakban nem foglalkoztam a főnevek lefordításával, annál nagyobb gondot fordítottam a kötőszó- és névutóállomány korszerűsítésére, valamint a mondatok állítmányaiban burjánzó sokféle igealak egységesítésére. A katonaság mindennapi életéből régóta ismeretes, hogy néhány négybetűs főnév és egyetlen ilyen ige felhasználásával,

pusztán kisszámú igeikötővel (*fel, le, oda, vissza* stb.) kiegészítve s egy kevés gesztikulálással megfejeelve, minden szükségessé közölnivalót át lehet adni. Mai köznyelvünk pedig e felé a modell felé tart. További magyarzkodás helyett jöjjön inkább néhány példa abban a reményben, hogy e fordítómozgalomhoz mások is csatlakoznak.

Tehát, copyright igénye nélkül:

Magas mennyiségű igény bejelentésére kerít sort a szarka, ám nem rendelkezik a kellő teherbírással rendelkező farokkal!

Aki szél vetésére kerített sort, eséllyel rendelkezik vihar aratására.

Aki más számára verem ásására kerített sort, eséllyel rendelkezik az abba történő beleesésre.

Az esőt követően kerül sor a köpönyegre.

Aki nem rendelkezik az inggel, arra az ne kerüljön felvételre!

A magas minőségi mutatókkal rendelkező bor nem rendelkezik cégérre vonatkozó igénnyel.

Magas mennyiségi mutatókkal rendelkező beszéd magas mennyiségi mutatókkal rendelkező aljál rendelkezik.

Hajdu Ferenc

Nyelvi rövidzárlatok

Az Anyanyelvápolók Szövetségének Április 19-én tartott közgyűlése a nyelvrontás ellen hívtott harcba. Azt, hogy a nyelvrontás mindennapjaink jelensége, senki a megjelentek közül nem vonta kétségbe. Vannak azonban nyelvészek és mások, akik szerint nyelvművelésre mint a nyelv életének mesterséges irányítására nincs szükség. A norma a társadalom, vagyis a nyelvközösség nyelvhasználata, s ami a nyelvhasználatban jelen van, az hiteles. (Ennek a nézetnek a képviselői, azt hiszem, nem voltak ott az összejövetelen.)

A nyelvművelést ellenzők talán úgy gondolják, hogy valamilyen kozmetikázásról van szó, a nyelv esztétikumának mesterséges építgetéséről. A régi nyelvvédelem jórészt ez volt, kétségtelenül. A mai nyelvápolásnak egészen más az elsődleges feladata. A nyelv az emberek közötti gondolatcsere és megértés eszköze, nélküle nincs emberi élet. A nyelvet azonban az a veszély fenyegeti, hogy elveszti ezt a szerepét. A sajtóban, rádióban, televízióban olyan mondatok, sőt szövegek jelennek meg, amelyeket az olvasók, hallgatók nem értenek. Nem azért, mert „túl magas” – ellenkezőleg. Zavaros, a szó nem tudja hordozni a gondolatot.

Egy közelmúltbeli esemény igen tanulságos példaként szolgálhat. A sajtó egy közéleti érdekű, kínos hatású nyilatkozatról adott hírt. Az érdekeltet is, az újságok is a viszály jelét látták benne. Én azonban azt gyanítom, a rossz hatást részben, talán nagyobb részben, nyelvi „csúszás” váltotta ki.

A Népszabadság május 14-i számában közölte Paskai László bíboros érsek nyilatkozatát, amelyben az egyházat nyomasztó gondokról, főként a tömegek közönyéről és a szektákról volt szó. A lap

május 28-i számában a Keresztény Ádvent Egyház bíráló reagálása jelent meg. A bírálat erőteljes; a bíboros közleményének az olvasó számára legfurcsább részét idézi: „Az ökumenizmus, a vallásszabadság és a másság elfogadásának igénye nehezíti az őket (ti. a „szektákat”) elítélő megnyilatkozásokat.” Ez, a szavak logikus értelmezése szerint: az ökumenizmus elítélése, a másság jogának tagadása és a vallásszabadságnak (amelyet nyilvánvalóan a főpap is szükségesnek tart) megszorító, egyirányú értelmezése.

A primási szavak okozta reakció érthető, de a vita talán azért ennyire heves, mert a bírálók nem próbálnak a szavak mögé nézni. Nem biztos, hogy a közlemény maradéktalan pontossággal azt tudatja, amit észlelnek benne. Már régebben is megfigyeltem, hogy a főpásztornak gondoljai vannak a nyelvhasználattal. Sokszor nem sikerül neki a megfogalmazást pontosan ráigazítani a véleményére, a mondanivalójára. Így üzenetének dekódolásában bizonytalanságok mutatkozhatnak.

A *szekta* szó a megütkezés egyik fő oka. A hagyományos értelmezést sejtik benne, az pedig sommásan rosszálló (pejoratív). Így, meghatározás és megkülönböztetés nélkül, valóban sértő lehet néhány vallási közösségre, amelyek indokolatlan besorolást látnak benne. (Az új vagy nálunk új vallási közösségekről tárgyilagossá és megfogalmazásában, szakki-fejezéseiben is igen jó tájékoztató tanulmányt olvashattunk a Vigília 1995/4. számában: Ladocsay Gáspár: Egyház, egyházak, szekták.)

Nem ez az egyetlen közéleti sűrűlódás napjainkban, amelyet a helytelen nyelvhasználat okoz. Ez pedig nyilvánvaló ellentétben áll a nemzeti nyelv rendeltetésével,

amely elsősorban az azonos anyanyelvűek, az egy történelemben élők összefogása. Szokványos jelenség, sajnos. Ha ezt tudjuk, akkor lehetségesnek tartathatjuk, hogy a primás nyomasztóan súlyos üzenete nem olyan erős támadás az eszmei túlóda ellen, mint amilyennek a szavak mutatják, hanem csupán „nyelvi rövidzárlat”, a szavak szűkössége, a használt szavak túlterhelése. Túl kemény, hiányolhatjuk belőle a hajlékonyságot, a fokozatok kifejezését, ahhoz ugyanis a szavakat szélesebb körből kellett volna összeválogatni. Mindenképpen figyelmeztető jel: viszály, keserűség származhat abból, ha a nyelvhasználat lemarad a gondolatról.

A közélet szereplői jól tennék, ha megnyilatkozásaikról, de legalább a fontosakról, kikérnék nyelvművelő szakemberek véleményét is, mielőtt azokat a nyilvánosság elé vinnék. Nem kellene emiatt szégyenkezniük. (Egyszer-másszor én is kértem ilyen véleményt, pedig nyelvészettel foglalkozom!) Megfigyelhettünk pongyolaságot, sőt rossz mondat szerkesztést olyan politikusok beszédeiben is, akik magyar szakos tanárként kaptak diplomát az egyetemről.

Anyanyelvünket nem csak az amerikanizmusok beözönlése fenyegeti. Megropantja a szegényedés is. Elvesztheti a rugalmasságát – éppen akkor, amikor az egyre bonyolultabb világban egyre többet kellene egyre pontosabban kifejeznie. A nyelv és a gondolat szövetsége felbontathatlan: az elszegényedő nyelvvel együtt jár az elszegényedő gondolat.

Van tehát az anyanyelvápolásnak feladata is, létjogosultsága is.

Bán Ervin

VISSZHANG

Mosolykód a világhálón

Balázs Géza „Magyarítsuk a számítástechnikát!” című írása (Édes Anyanyelvünk, 1997. június) igen fontos és időszzerű tárgykört érint: a „digitális nyelvújítás”-t. Úgy vélem, tényként kezelhetjük azt a megállapítást, hogy az 1989–90. évi rendszerváltás, illetőleg -változtatás nemcsak legújabb kori történelmünkben nyitott új fejezetet, hanem nyelvünk, nyelvművelésünk történetében is. Hiszen a demokratizálódás, a nyugati országokhoz való csatlakozásunk, valamint az informatikai társadalmakba való bekapcsolódásunk olyan mennyiségi és minőségi változást hozott és hoz, amely folyamatos nyelvújítással és nyelvújulással ér fel.

Különösen igaz ez a számítástechnikai forradalomra. A Balázs Géza által említett Rádió- és Televízióújságban nemcsak az újonnan magyarított kifejezéseket olvashattuk (video-on-demand = videó-kívánságműsor), idegen és magyar keverékét (cyberismerős, cyberszex) s a még rövid magyar megfelelőre várókat (push = a szempontjainknak megfelelő híreket csoportosítva kapjuk); hanem hírt kaphattunk egy érdekes újdonságról is. Nevezetesen arról, hogy a számítógépes világhálón a nonverbális kifejezések is jelet kaptak. Ezek a mosolykódok, grimaszoló betűarcok (találkozó elnevezések!) a következők: mosoly :-), csodálkozó :O, kacskintós :-), bajuszos :-e, kacagtató fordulat, nagyon vigyorgók: <vg>.

Ezek jó kiegészítői az írás nem verbális jeleinek: a margónak, a bekezdésnek, a sor- és szótávolságnak, a szövegkiemelésnek, valamint az idézőjel olyan fajta használatának, amikor az adott szót ironikusan vagy éppen ellenkező jelentésben kell értelmezni.

Minya Károly

„Nekem már fújtak...”

Ismerik, használják még valahol az országban ezt a kifejezést? Minálunk, gyermekkorom világában igen közkeletű volt az élőbeszédből átvett, de mára talán már kiveszett szó. Ha valakinek valami nem sikerült, ha lekéselt valahonnan, vagy elképzelése dugába dőlt, azt mondta, élénk kézlegintés kíséretében: „Nekem már fújtak!” De ha valami rosszul sikerült, eltört, elromlott, tönkrement, használhatatlan lett, akkor meg így nyilvánított véleményt a kárvalott: „Na, ennek már fújtak...”

Szeged gyári munkásságához tartozó édesapámnak a közkeletű nevén Gázgyárnak nevezett Villanytelep „fűjt”, míg keresztanyámnak a Dohánygyár dudált.

A harmincas-negyvenes években a legtöbb munkásnak még nem volt órája. Óra alatt ma a karórát értjük, ami még igencsak úri passzió volt az első világháborút követően. Édesapám órával ment munkába, hiszen ő „úri” szerelő volt, sokat inspekciózott, s ha elromlott a villany a belvárosi lakásokban, ő sietett fényt varázsolni. Sokszor dolgozott elmondása szerint Móra Ferencéknél is, és amikor Móra igazgató úr című könyvemet írtam, megsértődve vette tudomásul, hogy az ő emlékei nem férnek bele a könyvbe. De visszatérve a villany varázsára, jellemzésül megírom, hogy a Veres ács utcai lakásunkban nekünk is „csak” gáz világított. Máig felejthetetlen emlékem a gázlámpa harisnyáján átszűrődő kék fény!

Édesapámnak munkaeszköze volt az óra, hiszen a szereléssel eltöltött időről munkalapot adott. Nem tudom, honnan örökölte örökké irigylet, szívesen elő-elővett, pattintgatós fedélű, ezüstözött zsebóráját, amihez egy szép ezüstlánc is tartozott. Amikor megvehette első kar-

óráját, e becsben tartott zsebóráját csak vasárnapon biggyesztette mellényzsebébe. Még a zsebórához tartozik, gyerekkoromban arról álmodoztam édesanyámmal, ha majd én is nagy leszek, aranylánc lóg ki mellényzsebemből, és az órazsebben lapul majd a világ leg szebb zsebórája, természetesen az is aranyból. Az első hírlapírói fizetésemből csináltatott öltönyhöz ezért készített Araczký mester, Szeged legjobb úriszabója egy gyönyörű, órazsebes mellényt, hogy legyen majd honnan elővenni zsebórámat. Én még hírlapíró lehettem a Szegedi Hírlapnál, ami az utolsó polgári napilap volt 1949-ben, ennek minden finomságával, távol a kor politikai eszméitől. Ma már alig valaki érti a szavak mélyén meglévő különbséget, azt, ami a hírlapíró-t az újságíró-tól elválasztotta.

De vissza az óra nélküli világhoz.

A gyári munkás nem késhezt el. Éppen ezért a gyárak, üzemek dumaszóval hívták magukhoz dolgozóikat. Reggel is, délután is. Mégpedig lehetőleg más és más időben, és más hangon, amit csak az értő fül tudott megkülönböztetni, hogy mikor melyik gyár dudált.

– Apu, fűjt már a gyár! – futottam a konyhában reggeliző édesapámhoz –, hallod, fűjt már a Gázgyár, hogy el ne késs!

– Kisfiam – fedett meg az apám –, mikor tanuld már meg, hogy melyik gyár hogyan fűjt. Ez a dumaszó a dohánygyáriakat hívta...

Később megtanultam, mert ez az élet mindennapjaihoz tartozott. Bizony, másként fűjt az Újszegedi Kender, másként a Juta, másként a Dohánygyár és megint másként a Gázgyár. Másként és más időben.

Édesapám csak saját gyára hívó szavára figyelt. (Bármilyen hihetetlenül hangzik is

ma már, de 1945 után édesapám is hitte, hogy az övé (is) a gyár. Úgy is járt be, ráadásul csakhamar a nagyhatalmú üzemi bizottság elnöke lett. Ha üléseztek, és akkoriban sokszor kellett tárgyalni az élelembeszerzésről, a mindig hiányzó szénről, kitétte maga elé zsebóráját, fontossága tudatában.

A Gázgyár fél hatkor és hat előtt öt perccel fűjt. Az újszegedi gyár reggel ötkor riasztotta munkásait, hiszen mire a külvároson túli telepekről begyalogoltak a városba, és átsétáltak a hídon, kellett egy jó óra... Én még láttam vadul kerékpározó munkásokat (s csaknem mindenki irigyelte e tehetőseket!), loholó fiatalokat, szaladó asszonyokat, hogy jaj, csak beérjenek munkakezdesre.

Mert aki lemaradt, annak már fűjtak!

Fűjtak bizony!

És ez a munkások köréből származó kifejezés – nemcsak szülővárosomban, Szegeden, de talán máshol is – igen elterjedt.

Vajon ha manapság is használnám, mit szólnának az emberek? Azt hiszem, meg se értenék, mit akarok kifejezni.

Mert így változik a szó. Ami akkor az élet velejárója volt, az mára értelmét veszítette. „Kinek fűjtak, minek fűjtak, és miért fűjtak?” – kérdeznék értetlenül az emberek. Legfeljebb egy a '45 előtti vagy közvetlen a második világháború utáni időt felelevenítő regényben volna létjogosultsága ennek a szóhasználatnak.

Mert így változik a nyelv. Felvesz valamit és leejt. Ez a gyerekkoromat s apám munkáséletét idéző szóhasználat kivételesen tetszett, és ma is tetszik.

De csak addig, amíg észre nem veszem: „Nekem már fűjtak...”

Egy kis botanika – nyelvészeknek

G. Thomas *Linguistic purism* című művében (1991) összefoglalja a purista nyelvveléssel kapcsolatos metaforákat. A kertészeti metaforával kapcsolatban felveti a kérdést, hogy honnan tudjuk, milyen ágakat kell lenyesnünk (a nyelvből), és honnan ismerjük fel, hogy mi a gyom. Nyilvánvaló, hogy semmilyen metafora vagy analógia nem tökéletes, ennek ellenére érdemes végiggondolni a gyomnövények és a nyelvben – vagy inkább a nyelvhasználatban – problémát okozó elemek közötti analógiát. A következőkben tehát a gyomnövényekkel foglalkozunk, és a nyelvvel való erősebb vagy gyengébb párhuzam megtalálását az olvasóra bizzuk.

A gyomnövények botanikai szempontból nem különböznek más növényektől. A maguk nemében tökéletes növények, nem alacsonyabb rendűek a természet növényeknél. Csak a gazdasági szempont alapján tudunk különbséget tenni gyomnövény és természet növény között: gyomnövény az, amely a természet növényével versenyezve csökkenti annak hozamát. A legáltalánosabb meghatározás szerint a gyomnövény nemkívánatos növény.

Ez utóbbi meghatározást ki kell egészítenünk azzal, hogy a gyomnövény nem általánosságban nemkívánatos növény, hanem egy adott területen – kertben vagy szántóföldön – nemkívánatos. Ugyanaz a növény egyik helyen szántóföldi gyom, másik helyen mezei virág.

Vannak abszolút és relatív gyomok. Az abszolút gyomok nem abszolút károsak, hanem olyan növények, amelyeket sehol sem természetnek. A relatív gyomok olyan növények, amelyek más területen maguk is természet növények, például relatív gyom a kukoricatáblán kinőtt orvosi székfű, de akár a burgonyanövény is.

A gyomnövényeket nem botanikai jellemzők alapján ismerjük fel. Gyomnövény az, amely nem az adott területen elvetett természet növény.

A gyomnövényeket nem kell feltétlenül irtani, mert van, amikor hasznos funkciót töltenek be, illetve amikor irtásuk több kárral jár, mint haszonnal. A kapálás például növelheti a talajerózió veszélyét, és megsértheti a természet növények gyökereit is. Vannak gyomirtás nélküli természetési eljárások is. Ha védekezünk a gyomnövények ellen, akkor sem kell feltétlenül mindig ugyanazt az egy módszert alkalmazni, több eljárás is van.

Kellenek-e törvények a gyomnövények irtására? Ha törvények nem is, de rendeletek sok országban léteznek. A balesetek megelőzése érdekében irtani kell a gyomokat az útfélen, és irtani kell az allergiát okozó parlagfűt is. A gazdálkodók és a kerttulajdonosok pedig elvárják, hogy a szomszéd is irtsa a gázt, különben az áterjed az ő földjükre-kertjükre is, ráadásul különféle kártevőknek és parazitákknak biztosít élőhelyet.

Heltai Pál

Ez a kiejtés „bűrossz”!

Nemcsak az utcai beszédben, hanem a rádióban és a televízióban is jeles riporterek, vezető értelmiségiek, politikusok, sőt színészek ajkáról hangzanak el szavak efféle kiejtésben: szállak, bűrrészes, szíjjáték, szíhház, sőt egyik vezető riporterünk neve is így: Havas Herrik. Helyesen ezeket a szavakat így kellene ejtenünk: szánlak, bűnrészes, színjáték, színház, valamint Havas Henrik.

Miféle jelenségről van szó, s miért ez a helytelen kiejtés? A jelenség az *n*-nek az *l*, *r*, *j*, *h* hangokkal való kapcsolódásából következik. Nem más, mint egyfajta helytelen hasonulás. A hasonulás lényege általában: két mássalhangzó kapcsolatában az egyik részben vagy teljesen hasonlónak válik a másikhoz. Írásban is, vagy csak kiejtésben, pl.: *kés + vel > késsel*, *avagy hall + juk = hajjuk*.

A magyar nyelv kiejtési szabályai azonban az *n* számára csupán ún. részleges hasonulást engedélyeznek, pontosabban a képzés helye szerint hasonulást, pl.: *külön + ben > különben*, *szín + pad > színpad*, ahol az *n* az öt követő *b* és *p* miatt *m*-nek hangzik.

Ha az *n*-t egyéb mássalhangzók, mondjuk *f*, *g*, *ty* stb. hangok követik, képzésében bekövetkezik ugyan némi módosulás, de az *n*-féle karakter megőrződik, pl. *színfolt*, *harang*, *vén tyúk*. Ha azonban az *n* után *l*, *r*, *j*, *h* hangok következnek, a magyar kiejtés szabályai szerint mind az *n*-t, mind az *l*-t, az *r*-t, a *j*-t és a *h*-t határozottan és karakteresen egymástól elkülönítve kell kimondanunk, így: *szánlak*, *bűnrészes* stb. Hogy miért? A magyarázat a hangkapcsolatokat alkotó egyes hangok természetében rejlik.

Az *n* mindenekelőtt ún. nazális mássalhangzó, ami azt jelenti, hogy képzésében az orrüregnek is szerepe van. Önálló karakterét a nyelvhátfogmeder érintés adja meg, így *n*, mivel ezen érintkezés által különül el az öt követő hangoktól. Az elkülönülés a követő magánhangzó szomszédságában és a szó végén – hogy úgy mondjam – teljes, pl. *színes* vagy *szín*. Más a helyzet azonban az *nl*, *nr*, *nj*, *nh* hangkapcsolatokkal. Ugyanis az ezen hangkapcsolatok mindegyik elemének képzésében egyaránt aktív szerepet játszó nyelv képzési mozzanatai oly közel

állnak egymáshoz, hogy beszédünkben – ami manapság amúgy is hajlamos a gyorsabb tempóra, az elnagyoltabb hangképzésre – nagy a kísértés az *n* határozott kimondásának elhanyagolására. Ehelyett ejtik hosszan az *l*, *r*, *j*, *h* hangokat, mintha csak teljes hasonulás történnék, tehát pl. *szánlak* helyett *szállak*. Igen ám, de az *n*-t ez a hosszú *l*, *r*, *j*, *h* ejtés nem tudja eltüntetni, nem tudja magához hasonlítani. Az *n* tehát jobb híján hátrafelé keresi partnerét, s beolvad a megelőző magánhangzóba, amely ezáltal valóságos orrhangú magánhangzó lesz, pl. *szíhház*.

Am a magyarnak nem természete az orrhangú magánhangzó. Ellenében pl. a franciával, ahol önálló kiejtése van, pl. *le garçon* = legény. Talán ugyancsak a francia nyelv hatására fordult elő az orrhangúság egykori arisztokratáink nyelvezetében, de ott is csupán mint modorosság. (Hasonlóképpen Karády Katalin dalaiban, pl. a Valahol Oroszországban címűben.) A magyar nyelv egyébként egyenesen beszédhibaként tartja számon az orrhangú ejtést. De ez csak a kérdés hangzásbeli oldala. Ezenkívül azonban az *n + l*, *r*, *j*, *h* hangkapcsolatoknak ez a nem kívánt módosulása – szöösszetételek határát összemosva – elfedi az összetételei tagok önálló értelmét. A *szíhház* formából nem derül ki a *szín* és a *ház* külön-külön jelentéstani egysége. Márpedig a tudatos és biztos nyelvérzék alapja a magyarban a szóelemek szétválaszthatósága – ha lehet, a kiejtésben is. No, nem a *tud-juk*-, *lát-juk*-féle betű szerinti kiejtésre gondolok, hiszen ezeket az összeolvadás szabályai szerint *tuggjuk*-nak és *lattyuk*-nak kell ejtenünk. Én csupán arra gondolok, hogy pl. a *szán-lak* szó tö- és rágelémét a kiejtésben is el kell különítenünk, tehát nem a helytelen *szállak*, hanem a helyes *szánlak* formát kell használnunk. És ezzel még nem mondtuk el azt sem, hogy az efféle helytelen kiejtésnek gyakran lehet értelemelfedő szerepe is. Félreérthetők pl. a *karrühes* (kan/kar) és a *vérrössz* (vén/vér) kifejezések, mert kettős értelmet takarnak. Kerüljük tehát a *szíhház*-, *szíjjáték*-féle kiejtési formákat, mert ezáltal akarva-akaratlanul nem kívánt idegenséget és felesleges homályosságot csempészünk a magyarba, és ez, kedves olvasó, nem *örre nézve*, hanem *önre nézve* nem *bűrossz*, hanem *bűnrössz*. Mondjuk tehát úgy, ahogyan írjuk: *szánlak*, *bűnrészes*, *színjáték*, *színház*.

Jónás Frigyes

Elhangzott a Tetten ért szavak című rádióműsor 1997. október 13-i adásában.

Anyanyelv és jellem

Miután a legfejlettebb emlős két lábra állt, a csillagvilágokhoz képest nem túl nagy bolygónkon, s túljutott a makogáson, sikeresen kialakította a nyelvi (és a vele járó egyéb) zűrzavart. Ebben aztán oly sikeresen előrehaladt, hogy mostanság már vagy ötezerszáz különböző nyelven próbáljuk megértetni magunkat másokkal ezen a földgolyóison, s e nyelveknek csupán századrésze található Európában, a fennmaradó kilencvenkilenc százalék Ázsiában, Afrikában és a csendes-óceáni szigetvilágban használatos. Indiában például 1862 nyelven beszélnek, Közép-Amerikában pedig 260-on.

Különböző szomorú jelek azonban erősen arra engednek következtetni, hogy egy-két generáció múlva már nem marad fenn néhány százalék több nyelv. Az abba a bizonyos európai egy százalékba tartozó magyar remélhetőleg nem a kiveszők egyike lesz. És majd alig marad hírmondónak valaki, aki magára boríthatja nyelvünknek olykor érdes csuháját, máskor bársonypuhaságú köpenyét.

A beszéd, az anyanyelv használata írásban, szóban lelkiállapotunk mércéje is lehet. Sőt, emberi tartás, jellem kérdése is. Ezért az anyanyelvápolás mindennemű fáradozásáért erős köszönet illeti azokat, akik ezt művelik. Mert a szavak formálódnak ugyan az évszázadok alatt, követve a mindennapi élet civilizációs változásait, egyúttal azonban arra is szolgálhatnak, hogy elleplezzék gyarló emberi szándékainkat. Ki ne érezné ki olykor nyilvánosság előtt nyilatkozók és beszédek mondók szózuhatagából, hogy az elmondott szavak csak elfödik a valódi érzéseket, nincs mögöttük az ember szellemi hite, nem is beszélve szavainak ellentmondó cselekedeteiről.

Az anyanyelv ápolását jelentheti, ha őszinték, jellemesek és igazmondók vagyunk. Ha szavainknak hitelük van, ha szó és tett úgy fedi egymást, mint két összeillesztett piramis-kódarab. Ekkor szavainknak és tetteinknek kő súlyuk lesz. S ez az igaz szó egyúttal az ékszer aranypróbájánál is biztosabb jellempróba lehet. Kiváltképpen ezeken a kelet-közép-európai tájakon, ahol az ember egyéni szabadsága-

nak és akaratának olykor gátat szab a ránk erőszakolt hatalom és ebből következően a mindenkorai túlélési küzdelem taktikázása.

Vajon mikor, hogyan és kinek mondjunk igazat? Mikor használjuk igazmondó szavainkat? Akkor is, ha velünk egy szellemiségű, de gyarló ember használja úgy anyanyelvünket, hogy közben fontoskodva úgyszólamra hivatkozik, valójában saját karrierjét építgeti. Az is előfordul, hogy faragatlan, szögletes mondatokban kényszerülünk fogalmazni, mert ez közelíti meg leginkább az igazságot. A cizellált mondatok, a képes hasonlatok, a körülírások olykor mit sem számítanak, mert csak összemazsátolják az amúgy is zavaros élethelyzeteket.

Mikor és hogyan figyelmeztessük a másikat, ha nyilvánvalóan agresszív indulatú, ártalmas szellemű emberrel állunk szemben? Használjuk-e és mikor, hol anyanyelvünk erősebb szavait? Vagy csupán a gúny árnyalatait érzékeltető szavak nyilait röptessük feléje?

És akkor még szót sem ejtettünk a tunyaságból, együgyűségből, műveletlenségből és az előre megfontolt szándékkal elkövetett nyelvrontásról. Vagy arról, hogy a század vége felé, az emberi szellem egyre szomorúbb igénytelenségének és tompulásának idején milyen mindennapos harcot kell folytatni – és ebben a pedagógusoké a főszerep –, hogy el ne veszítsük anyanyelvünk gazdag szavait.

Mert minden nemzetnek meg kell őriznie az évezredek alatt kialakított saját nyelvét; ez kiváltképpen vonatkozik reánk, akik a népek nyelvtengerében immár ezredévek óta őrizzük távoli rokonokkal laza kapcsolatú szavainkat.

Ha hagyjuk, hogy nyelvünkben osztódással szaporodjanak a kórokozók, akkor – mivel a nyelvhasználat, ahogy korábban jeleztem, jellem kérdése is – előbb-utóbb jellemünk is elferdülhet. Tévedünk, ha azt hisszük, hogy kibeszélhetjük – ahogy itt a pesti flaszteron mondják: kidumálhatjuk – majd magunkat a Jóisten előtt, a végső órában. Jobb, ha minél előbb ráébredünk arra, hogy ha övünk és védjük, és főként igazmondásra használjuk magyar szavainkat, azzal saját nemzetünket és az ország lakóit övjük.

Györfly László

Elhangzott az „Édes nemzetemnek nyelve” anyanyelvi pályázat díjkiosztó gálaműsorán, 1997. május 26-án.

Anyanyelvi üdvözet a tengerentúlról

Ha valaki azt kutatja, hogy A Szép Magyar Nyelvért Alapítvány munkáját eddig kik, mely intézmények, szervezetek támogatták, joggal felfigyelhet arra, hogy **Ambrus László** a tengerentúlról az elmúlt három esztendő alatt 3350 dollár adománnyal segítette a magyarországi anyanyelvi mozgalom ügyét. Nem a hozzájárulás mértéke, hanem a szándék, a magatartás, a szolgálat tisztessége indokolta, hogy szerkesztőségünk választ keressen arra a kérdésre, ki Ambrus László, és miért ilyen módon kíván kötődni Magyarországhoz. A kapcsolatfelvételt indokolta az a tény is, hogy az Anyanyelvápolók Szövetségének eddigi történetében még nem fordult elő, hogy magánszemély ilyen mértékben kívánta segíteni a hazai nyelvművelő mozgalmat. Ambrus László egyébként már a kezdetektől meghatározta, hogy az általa felajánlott támogatást mindenkoron erdélyi fiataloknak, elsősorban a kolozsvári Báthory István Líceum magyar diákjainak magyarországi nyelvművelő táboroztatására lehet felhasználni.

Az önvalomást szorgalmazó levelünket 1997 májusának első napjaiban postáztuk, és még e hónap 27-i keltezéssel megérkezett a válaszlévl.

Ambrus László 76 esztendő, Erdélyben, Kolozs megyében, Válaszúton született. Iskoláit a kolozsvári Báthory István Líceumban végezte, itt érettségizett 1940-ben. Ezután egy évig az Eötvös Kollégium hallgatója volt, itt ismerkedett meg Deme Lászlóval. 1941-ben beiratkozott az orvosi szakra, de a második világháború sodrára következtében diplomáját a tübingeni Karls Eberhardt Egyetemen kapta 1946-ban.

Arra a kérdésre, hogy mit jelent számára a magyar nyelv szeretete, tisztelete, ápolása távol az óhazától évtizedek óta, Ambrus László a következőképpen válaszolt:

– Valójában már kolozsvári tanárainról is nagyon jó emlékeim vannak. Édesapám pedig nagyon szeretett olvasni. Tőle tanultam meg már gyerekkoromban, hogy az olvasási kedv nélkülözhetetlen tulajdonság egy ember életében, hisz ezáltal sok különféle érdekesség megismerése közben kitárul a világ. Mint minden erdélyi magyar, én is a Helikon és a Szépműves Céh könyveit olvastam. A világirodalomból csak a lefordított könyvek jutottak el hozzánk. Bár évek óta Amerikában élek, Shakespeare műveit ma is jobban értem és főleg szeretem magyarul, mint más nyelven. Ahol jelenleg élek, 75 nyelven tud beszélni az itteni lakosság. Ennek a szellemi felismerésnek tudatában talán nem véletlen, ha azt vallom: rendkívüli felelősséggel kell óvnunk és őriznünk a kis nemzetek nyelvi kultúráját. Egy népcsoport addig őrzi történelmét, amíg bir-

tokában van anyanyelvének. Amerikában évente 40 ezer könyvet adnak ki. Ebben az ismeretáradatban nagyon elszigetelten és szétosztottan élnek Dél-Kaliforniában a magyarok. Számomra szívet melegengető hírek voltak, amikor két esztendővel ezelőtt két magyar tudós Nobel-díjat kapott, illetve amikor arról értesültem, hogy New York állam egy magyar származású politikust választott kormányzójának.

Ambrus László 41 éve Amerikában csak angol (amerikai) nyelven beszél. Felesége nem tud magyarul. Házi könyvtárának azonban ma is féltett kincsei közé tartoznak Déry Tibor, Nyíró József, Tamási Áron, Wass Albert munkái. (Az utóbbiról tudni illik, hogy Ambrus Lászlóhoz hasonlóan Válaszút szülőtte.) Büszkén írja, hogy nyugdíjba vonulása óta hetente három könyvet olvas el.

Szerkesztőségünk természetesen azt is megkérdezte, milyen megfontolásból támogatja Ambrus László az erdélyi fiatalok nyári táboroztatását.

– Amikor gyermekkoromban édesapám három évig állás nélkül volt, én is olyan váratlan, de szerencsés helyzetbe kerültem, hogy idegen segítséggel többször eljuthattam cserkész táborokba. Ezt az önzetlen magatartást nem felejttem. Valójában ezt az érzést szeretném számomra ismeretlen fiatalokkal is megismertetni. Amikor Deme László barátom arról értesített, hogy lehetőségem van Erdélyből, pontosabban Kolozsvárról meghívott fiatalok anyanyelvi táboroztatását segíteni, tudtam, mi a teendőm. Tudom, manapság egyre nehezebb a televízió képernyője elől vagy a számítógép mellől elszakítani az ifjú nemzedéket. Pedig nekik is fel kell ismerniük, hogy lehet időnként valamilyen más és hasonlóképpen hasznos elfoglaltságot is találni. Azért cselekszem így, mert hiszek az olvasási kedv örökkévalóságában és az emberi kapcsolatokat szorosan összekötő beszélgetések nélkülözhetetlenségében. Ehhez pedig alapvető kincsünk anyanyelvünk; nemzeti, emberi kötelességünk őrizni, ápolni, gazdagítani. Mindezen gondolatok szellemében remélem, hogy az erdélyi magyarok, a székelyek, a csángók békében és emberhez méltó körülmények között élnek majd szülőföldjükön.

Szerkesztőségünk köszönettel tartozik azért, hogy bár személyesen nem, de szellemiség tekintetében kezdet foghatott Ambrus Lászlóval.

(A beszélgetést kezdeményezte, és a levélváltás rövidített tartalmát lejegyezte: **Maróti István**)

Megmagyarosodott idegen szavaink

Egy riportkönyvben olvastam egy idős kőműves mondatait, aki még a háború előtt részt vett Budapest több nagy bérházának az építésében. Elmondta, hogy mivel ő *facsárdos* kőműves volt, általában a házak legmutatósbabb részének, az utcára néző falnak az építését bízták rá, mert ennek kellett a legsimábbnak, legegyszerűsebbnek lennie. Ebből kitűnt, hogy a *facsárdos* jelző a képzetesebb kőműveseknek járt ki. Igen ám, de mit jelent a *facsárdos* szó eredetileg? Egészen ágyaros hangzású, de sem a lexikonokban, sem az Idegen szavak szótárában, sem a Magyar értelmező kéziszótárban, sem A magyar nyelv történeti-etimológiai szótárában nem találtam.

Végül az olasz szótárban bukkantam rá a *facciata* (ejtsd: faccsáta) szóra, amely homlokzatot jelent, és így

* Azt talán érdemes megjegyezni, hogy az építőművészetben azért nem ismeretlen ez a szó. Igaz, nem ez az olaszos, hanem a franciás változata, a *façade* (faszád). Jelentése természetesen szintén 'homlokzat'. (A szerk.)

talán megmagyarázza e ritka és csak egy bizonyos szakmai kör által használt szavunk eredetét.

Úgy látszik, a szó átvételekor (talán még a reneszánsz korban, Mátyás király idején?) volt annyira egészséges a nyelvünk, hogy mielőtt magába építette volna az olasz szót, átformálta, hogy legalább annyira magyarnak halljuk, mint amennyire olasznak.*

Egy szintén idős, első világháborús katona mondta el egyszer, hogy ő *masingeveres*, géppuskás volt. A szó bizonyára a német *Maschinengewehr*-ből magyarosodott, melynek jelentése: géppuska.

Természetesen szívesen hallottuk volna saját nyelvünkön ezt a szót, de azt hiszem, a század eleji német katonai szóáradatban még ennyi magyarítás is nagy teljesítménynek számított. Bár csak megvolna ma is a régi elszántság a jelenkori, főleg a számítógépiparban használt rengeteg amerikai-angol szakkifejezés magyarosítására!

Török András

Minden működik?

A *működik* ige nyelvünkben először 1830-ból adatható, amint A magyar nyelvújítás szótára, Szily Kálmánnak lassan százéves műve is tanúsítja. Ez az ige szószármazék, a *mű*-ből keletkezett szóképzéssel. Maga a *mű* főnév valószínűleg ősi örökség az uráli korból. Annak ellenére, hogy a *működik* szó még kétszáz évet sem igen ért meg, meglehetősen áttekinthető használatra van, amelyet A magyar nyelv értelmező szótára is bemutat.

Leggyakrabban meghatározott feladatú, rendszerint értelmiségi munkát végző, ilyen hivatalos viselő, ellátó személyekre vagy csoportjaikra alkalmazzuk a szót: „A professzor a szegedi egyetemen *működik*.” Ebből a fajta használatból alakulhatott ki az ige másik jelentése, amellyel intézmények, vállalkozások rendeltetés szerinti tevékenységének fennállását fejezzük ki: „A városban kitűnő szintársulat *működik*.” Ennek nyomán újabban ilyenféle megoldásokat tapasztalni: „Ez a műsor – hallottuk a rádióban – nem az eddigiek helyett, hanem ezek mellett *működik*”, továbbá (szintén a rádióból véve a példát): „Ma Magyarországon nem lehet épkezláb szociáldemokrata programot véghezvinni, az pedig végképp nem *működik*, amit a kormány csinál, jelesül, hogy szociáldemokratának álcázza a liberális programot.” Az előző esetben nyilván a műsorszervezőség *működik*, vagyis tevékenykedik, dolgozik; az utóbbiban pedig egyszerűen szólva a kormány, tehát valahogy így lett volna a divat sallangjától mentesen a megfogalmazás: A kormány magát szociáldemokratának álcázva *dolgozik* vagy *ténykedik*, esetleg *funkcionál*. – Hasonlóképpen az iménti jelentésből eredhet a következő, ugyancsak a rádióban elhangzott mondat: „Harmadik éve *működik* a mentálhigiénés program.” Nyilván nem a program működik, hanem a program alapján egy bizonyos orvoscsoport praktizál, végzi tevékenységét.

A *működik* ige harmadik jelentéscsoportja az értelmező szótárban a „testi szervek és az ember alkotta mechanizmusok megfelelő mozgását, munkáját végzi, feladatát teljesíti” leírással van összefoglalva. Például: „Jól *működik* a szíve.” Ide tartozik az a jelentéshasználat, amelyet egy vidéki városi lapban olvashattunk: „Lehet valami ebben, hogy így *működik* az emlékezetünk szitája.” Kevésbé szerencsés a következő, újságnyelvi használat: „...azzal a felfogással éltem, hogy ha bántottak, akkor egy null a javukra, de ha holnap kapok mástól szeretetet, akkor az már egyegy. Így *működik* ez.” Nos: ami ez esetben működik, az az élet. Az életről pedig inkább ezt szokás (kissé ugyan közhelyszerűen) mondani: Ilyen az élet, vagy: Így megy az élet.

Végül a *működik* ige azt is jelenti, hogy valami kifejti a hatását, hatni kezd: „A bor *működik* benne”, „A hiúság *működik* benne”. Ehhez a fajta jelentéshez kapcsolható egyik napilapunkból ennek a mondatnak az igéje: „A politika így (is) *működik*.” Bár itt a tágabb környezet, a cikk előzménye inkább azt sugallja, hogy nem a politika valaminő átvitt értelmű cselekvéséről van szó, hanem arról, hogy milyen (is) a politika.

Nemcsak a napisajtó, a rádiós nyelvhasználat, már az irodalomkritika is használja e divatos igét: „A kötet azt mutatja fel, hogyan *működik* itt, s hogyan *működhetik* egyáltalán a megszokott jelentésadás aktusa...” (Más kérdés ennek a mondat egésznek többi zsargonjelensége.) Ebben az esetben is árnyaltabb lehetne a nyelvi megformálás, ha a jelentésadás aktusának *érvényesüléséről*, *alakulásáról* olvashatnánk.

A nyelv állandóan változik, így a *működik* ige jelentése is módosulhat az idők folyamán. Azt azonban mérlegelnünk kell, hogy olyan változásról van-e szó, amely a nyelvhasználó közösség kifejezőmódjának valamely szükségletéből fakad, vagy valami egyébről. A *működik* ige jelentésmódosulásai aligha valóságos szükségletből erednek. Inkább a finom árnyaltság, a szabotosság háttérbe szorulásáról, a nyelvi divat egyhangúságának és a gondolkodás restségének következményéről tanúskodik a *tevékenykedik*, *dolgozik*, *praktizál*, *jár*, *megy*, *hat*, *funkcionál*, *fungál* és a többi rokon értelmű megfelelő mellőzése. Ilyen áron nem jó, ha minden *működik*.

Büky László

A határozott névelő lélektana

Egy nyelvi változó, azaz a használatban jellegzetes megoszlást mutató többelemű nyelvi egység megléte – éppen a választhatóságból adódóan – a stílusok, nyelvváltozatok elkülönülését erősíti. A szűkebb nyelvi környezet ugyanis az idők során presztízzsel ruházhatja fel valamelyik szóalakot, szerkesztésmódot, s így mintakövetésre készteti a közösség tagjait. Másutt esetleg az előzővel ellentétes íratlan szabály lehet érvényben, és a két elütő norma találkozása bonyolult társadalmi lélektani folyamatok ütközőterévé válik. A nyelvi viselkedés nemcsak arra vonatkozik, hogy a megszólaló az elvárásokat figyelembe véve melyik nyelvi lehetőséggel él egy szituációban, hanem arra is, hogy döntésével megnyilatkozása milyen magatartásjegyekkel telítődik, azaz: hogyan viselkedik azzal, amit mond.

Nyelvi változó egyebek között a személynevek előtti határozott névelő használata/nem használata (kivéve azokat az eseteket, amikor grammatikai okból mindenképpen oda kell tenni a névelőt, pl.: *Ott a Péter!*) A bizalmas társalgásban (de a formális beszélgetésekben is) lassan általánossá válik az *Annát*, a *Tamást* stb. említeni *Anna* és *Tamás* helyett, s e mögött kell, hogy legyen valamiféle beszédlelkületi törekvés, hiszen a hagyomány a névelőtlen forma mellett szól. Persze számtalan példát lehet venni klasszikusnak számító irodalmi művekből (Aranytól, Mikszáthtól, XX. századi szerzőktől) a szóban forgó névelősítésre, mégis elsősorban az ún. pesti nyelv, pontosabban a nagyvárosi szleng hatásának kell tulajdonítani térhódítását. Még napjainkban is szembevető és szokatlan ez a fajta beszédmód azoknak, akik vidékről kerülnek be olyan nyelvi közegbe, amely a gyakori és kissé felszínes érintkezés viszonyaihoz alkalmazkodott. Falun – hacsak nem nyelvjárási sajátossága a területnek – könnyen felismerik az emberek a nyári szünidőt ott töltő városi gyerekeket a nyelvi változó alapján, és modorosságnak, keresettségnek érzik a determináns következetes kitételét. Azok ellenben mit sem észlelnek ebből, hiszen számukra már a névelős szerkezet a természetes. A pár száz, esetleg néhány ezer főt számláló településeken nemigen van szükség a neveknek névelővel való kiemelésére, tudniillik jószerevével mindenki azonnal tudja, kirel beszél a másik, akárcsak azt, hogy milyen kapcsolatban van az illetővel. Sűrű interakciós környezetben viszont igény van az ismeretség közvetlenségének nyelvi hangsúlyozására is. Sőt, helyenként határozott szándék mutatkozik arra, hogy a vidéki és a városi ember egymástól való elkülönülését, a maga közönségének összetartását, tradícióit képviselve azzal, hogy használ névelőt a keresztnév előtt, vagy sem, jöllehet a választásban – akárcsak sok más téren – inkább a tömegkommunikációval támogatott nagyváros a mintaadó. Mindazonáltal a kétféle lehetőség színesíti a társalgást, ezért nyelvhelyességi szempontból céltalan és – az elterjedtség mértékét szem előtt tartva – ma már bizonyosan hiábavaló is lenne bármelyikük ellen szót emelni.

Talán érdekesebb és némileg újabb keletű értelmiségi jelenség: mindennapjaink megszokott szereplőin kívül híres (vagy csak egyes körökben tekintélyes) személyek vezetéknéve elé is mind gyakrabban odateszik az *a-t*, illetve az *az-t*: az *Esterházy*, a *Torgyán*, a *Köpeczi*, az *Antall* stb.

Mások esetében viszont nem tapasztalhatunk hasonlót; furcsa lenne az *Arisztotelész*-ről, az *Eötvös*-ről vagy a *Sztálin*-ről beszélni. A határvonal meghúzásához csak intuitív fogódzók vannak: mintha az igazán jelentős, „komoly” és/vagy tiszteletre méltó személyiségek ilyen tekintetben is őriznék rangjukat; velük senki sem próbál „bizalmaskodni”. Nem szerencsés azt a látszatot kelteni, hogy jó barátságban voltunk velük, de legalábbis alaposan tisztában vagyunk egész életművükkel, nézeteik kialakulásával, fejlődésével.

A beavatottság, a jól értesültség illúziójának ébresztése a határozott névelővel a tájékozatlan, naiv hallgatóság előtt hatékony kommunikációs technika, hiszen az emberek általában nem feltételezik beszélgetőtársaikról, hogy (öszönös) céljuk: kifejezőmódjukkal minél kedvezőbb benyomást kialakítani magukról a társalgás során. Tehát nem nyelvhelyességi, hanem nyelvi viselkedésbeli megfontolások alapján érdemes mérlegelni: igényes megszólalásban kerüljük legalább a közismert személyek nevének determinálását. Determinálják azok magukat.

Nemesi Attila László

Nyíri Antal kilencvenéves

A tudósnak és a tanárnak aligha van nagyobb ellensége, mint a feledés. Nyíri Antal régen otthagyta a szegedi egyetem katedráját, de volt tanítványai és egykori kollégái gondoskodtak róla, hogy tanári és tudományos munkáját megismerje a szélesebb szakmai közönség is.

Nyíri professzor úr fordultatos életpályájának igen jelentős szakaszát töltötte a szegedi egyetem magyar nyelvészeti tanszékén, hiszen több mint két évtizeden át volt tanszékvezető, és oktatta a mai tanárgenerációk derékhadát a magyar nyelv történetére, a nyelvjárássok jelenségeinek elemzésére, és ami a legfontosabb: a magyar nyelv szeretetére. Az öt köszöntő kötetben Szabó József vall arról, hogyan látta tanítványként, majd később munkatársként Nyíri Antalt.

Örvendek, hogy a kötetben megtalálható a Nyíri Antal munkásságát ismertető bibliográfia kiegészítése, így a korábbi, a Néprajz és Nyelvtudományban közölt lista naprakésszé vált, 1996-ig ismertette Nyíri professzor tanulmányait. E jegyzék is jól mutatja, hogy a nyugdíjba vonulás nem jelentette számára a tudósi életforma feladását, és az utóbbi években is jelentek meg új munkái.

Mivel Nyíri Antalt elsősorban nyelvtörténeti és dialektológiai munkái tették ismertté, érthető, hogy egy neki szánt kötetben elsősorban nyelvtörténészek és dialektológusok szólnak meg, de örvendek módon más részterületek művelői is helyet kértek és kaptak benne.

A nyelvtörténeti cikkek között találjuk Benkő Lorándét, amely a Tokaj helynévvel foglalkozik. Feltárja, hogy milyen névalakulással van dolgunk e név esetében (Tokaj helység – Tokaj vár), azután a név eredetét tárgyalja, bizonyítván, hogy az ómagyar korban jól adatolható Tok személynév az alapszó, melynek első előfordulása az 1138/1329-es Tocu. Ehhez kapcsolódik a -j, -aj/-ej formás, amelyet a birtokjellel azonosít. Ennek grammatikai szerepéből levezethető helynévképző funkciója: Tok (Toka) nevű személyé, tulajdonképpen annak tulajdona, birtoka.

Szorosan kapcsolódik Nyíri Antal munkásságához Forgács Tamás tanulmánya, amely a Müncheni Kódex mondatformáinak vizsgálatát tárgyalja az igei valencia (vonzati kapcsolat) felől közelítve a témához. Egyet kell értenünk a szerzővel abban, hogy a magyar történeti nyelvészeti kutatásoknak legkevésbé művelt részterülete a mondat, és hogy itt kell a legnagyobb munkát végezni a jövőben, a leíró mondatban új eredményeinek bevonásával.

A szitokszavak legavatottabb hazai szakértője, Galgóczi László a súlyos hangtörténeti problémákat fölvető tályog szavunkkal foglalkozik. Mokány Sándor újabb szó- és szólás-magyarzatait közli, többek között a nyelvjárásokban élő vádol 'gyalog megy, gázol' szót. Velcsov Mártonné a kódexekben is viszonylag ritkán előforduló nám kötőszó latin eredetét bizonyítja.

Deme László a magyar nyelvjáráskutatás történetét tárgyalja a kötetben megjelent cikkében. Az ő tanulmánya és Szabó Józsefé jelzik, hogy Nyíri Antalban a dialektológusok közül is

többen mesterüket látják, ugyanúgy, mint a történeti nyelvészettel foglalkozók.

A kötetben olvashatjuk még Hajdú Péter személyes hangvételű emlékezését és véleményét a finnugor nyelvészet mai magyarországi helyzetéről, továbbá Mikola Tibor cikket szer szavunk uráli nyelvcsaládi megfeleléseiről.

A könyvben sokféle más témájú cikket is találunk a leíró nyelvészet (M. Korchmáros Valéria, Pete István, Szathmári István), a fonológia (Zsigri Gyula), a rokon nyelvek (Simoncsics Péter, B. Székely Gábor), a tudománytörténet (H. Tóth Imre) és a nyelvtörténet (Békési Imre és Dienes Erzsébet) köréből. Ezért bárkinek szíves figyelmébe ajánlom, aki érdeklődik legemberibb tulajdonunk, a nyelv iránt. (Szerk.: Büky László. Szeged 1997.)

Németh Miklós

Kerekes László: Éles anyanyelvünk

Ahogy a szerző, Kerekes László, a Janus Pannonius Tudományegyetem Közgazdaságtudományi Kara Nyelvészeti Tanszékének adjunktusa vallja, „gyérített” kiadásban adja közre válogatott nyelv- „miniatúra-füzérét”, aforizmáinak gyűjteményét. Bizonyára nehéz volt szigorúan válogatnia, hisz Kerekes László évtizedek óta nemcsak művelője, ápolója a nyelvnek, hanem formálójá, alakítója is. Gondolat- és szóformáló képességéről, kutatásainak, elmélkedéseinek eredményeiről eddig a Vasárnapi Dunántúli Napló és korábban az Universitas olvasói értesülhettek.

Nyelvművelő incselkedéseinek gazdag termését most szélesebb társadalmi nyilvánosság elé tárja a szerző ennek a könyvének a közreadásával. Mintha ezt mondaná: lássátok, olvassátok, elmélkedjétek, és ha kell, tanuljatok belőle.

Ennek bizonyosságául és kedvcsináló ajánlásként, íme, egy parányi nyelvi füzér, a „gyérített kiadás” csöppnyi tömörítvénye, néhány a több száz játékos, leleményes gondolatföredék közül:

Nyelvész nem abból lesz, akit rendszeresen szóval tartanak.

Egy értekezlet résztvevői: a szótagok és a hallgatagok.

Nyelvoktatásunk vívmánya: se szó, se beszéd.

Nem mi vagyunk a nyelvért, hanem a nyelv van értünk.

Egy ikonfestő rendre faképnél hagyja a tehetségét.

Társaságban könnyen oldódik, de ennek a társaság issza meg a levét.

A könyv annyira népszerű, hogy már az írója elkapkodik.

Azért bízom abban, hogy ezt a könyvet az érdeklődő olvasók is el- és szétkapkodják majd, derűs órák reményében. (Megjelent a JPTE TK Kiadói Irodájának gondozásában.)

M. I.

Rónai Béla: Fölnevelő édesanyám II.

Főiskolás éveim stúdiumai közül Rónai Béla nyelvművelés- és stilisztikaóráinak légköre fogott meg legjobban. Talán mert tanárunk keresetlenül, mégis hibátlan nyelvrézéssel beszélt. S bölcsességgel és humorral irányította figyelmünket, érdeklődésünket a nyelvi törvényszerűségekre, a nyelvhasználati kivételekre, a nyelvjárási sajátosságokra és egy-egy író egyedi stílusvilágának vizsgálatára.

Most pedig, néhány éve, az Új Dunántúli Napló Magyarul magyarán rovatának cikkeit olvasva újra visszaképzeltetem magam e régi, jó hangulatú stílusórákra. Mert ahogy az „Álljunk meg egy szóra!” tévéműsor sokakat rendszeresen megállít, ugyanúgy gondolkodtatják el a nyelvhasználat kérdéseiről Rónai Béla e nyelvművelő írásai is hétről hétre e napilapunk olvasóit. Választ is ad a szerző az érdeklődők levélben vagy telefonon feltett kérdéseire. Nem kioktat, hanem együttgondolkodásra hív. Helyes nyelvhasználatra ad mintát, nyelvhelyességi babonákat oszt el. Indokai életszerűek, példái érdekesek, színesek, stílusa magával ragadó. Nem akarja olvasóinak beszéd- és írásmódját egyformára kalapálni, inkább biztat az egyéniségünknek megfelelő stílus kialakítására.

Írásaiban szóba kerülnek a legújabb divatszavak, idegen szavak, közhelyek, kiejtési és helyesírási tipushibák, szövegalkotási gondok, fonákosságok, nyelvi durvaságok, nyegleségek.

A sok-sok miniatűr tanulmány szinte sugallja, hogy gyűjteményes kötet készüljön belőlük. És a Vas Megyei Pedagógiai Intézet 1995-ben már ki is adott egy 300 oldalas kötetet Fölnevelő édesanyám – Kis magyar nyelvművelő címmel, napjainkban pedig ennek második kötete is megszületett. A tematikailag összetartozó írások egy-egy fejezetbe kerülve jól használható kézikönyvvé álltak össze: tanárok, újságírók, érdeklődők könnyen eligazodhatnak benne, választ kaphatnak kérdéseikre.

A kötetet végigolvassva nemcsak a Hogyan mondjuk, hogyan írjuk helyesen? kérdéseire kapunk feleletet, hanem megismerjük a szerző hitvallását is fölnevelő édesanyánkról: nemzetünk nyelvéről. Illyés Gyula szavaival arra int bennünket Előbeszédében: „Az írás és a beszéd módja mindenkit leleplez. Jól beszélni és írni magyarul, ez igazából jellemkérdés.” (Vas Megyei Pedagógiai Intézet, Szombathely 1997.)

Rónaky Edit

Tanári vallomás az anyanyelvről

„A magyarországi nyelvművelő kötetekhez képest ez a cikkgyűjtemény egy kissé más jellegű, mert szélesebb a »színskálája«: gyakorlatiasabb, és különös tekintettel van az iskolákra, az anyanyelv iránti felelősségérzet nevelésére-növelésére” – írja a könyv lektora: Pásztor Emil, majd így folytatja: „Dánielisz Endre műve rendkívül olvasmányos, szerencsésen ötvözi az író, a jó tanár és a tudós érényeit. Nem véletlen, hogy éppen Arany János szülővárosában, Nagyszalontán születtek ezek az írások.” A szerző pedig így indokolja az írások keletkezését: „... a felháborodás adott tollat a kezembe, amikor édes anyanyelvünk védelmére keltem. Mint kétnyelvű közösségben élő, kisebbségi magyarnak fájdalommal kellett megtapasztalnom, hogy a figyelmetlen, gondatlan társalgók ép mondatainkat kerékbe törlik, szép szavainkat megcsúfolják.”

Nyolc év hírlapi anyagából kapunk kézhez száz cikket kilenc tárgykörbe sorolva: Édes anyanyelvünk, A szépen szólásról, Ünnepek és hétköznapiak, Nevek és elnevezések, Melyiket a kettő közül?, Iskolások gondjai, Így írjuk helyesen!, Baj van az állítmánnyal, Nyelvi apróságok.

Kedvesinálónak idézünk néhány olyan példát, adatot, amely felhasználható a hazai mindennapi anyanyelv-tanítási órákon is.

Mióta és miért nevezzük *anyanyelv*-nek azt az emberi hangokból alkotott eszközt, amellyel gondolatainkat, szándékainkat szóban és írásban közöljük?

Szellemesen afféle „nyelvi kövület”-nek nevezi nyelvünknek azt a sajátosságát, hogy a kettő és felet *harmadfél*-nek, a négy és félszer százat *ötödfélszáz*-nak nevezi.

A beszélő nevekre is találunk szép példákat. A mindennapi beszédben: János bácsi elment *Kukutyinba* zabot hegyezni; az irodalomban: *Üsdí* Arany Jánosnál, *Porvár* Eötvösnél, *Lohina* Mikszáthnál, *Zsarátnok* Móricznál.

A *nemzet* és a *nép* szavak kettősségét úgy is fölfoghatjuk – olvashatjuk az értelmezést –, hogy a magyar nép természetes közösség, a magyar nemzet pedig tudatos közösség.

Az Anyanyelvi önművelésünk módjáról szóló cikkben a következő pedagógiai tanácsot találjuk: „Anyanyelvünk művelésével, tisztaságának megőrzésével jellemünket is erősítjük. Önfegyelmre, a kimondott szó felelősségére szoktatnak bennünket. E törődés végső soron egyéniségünk értékes vonásait alakítja, állandósítja.”

A *lehet* – *szabad* – *illik* igék jelentéskülönbségére a következő szellemes mondás figyelmeztet: Nem mindent *szabad*, amit *lehet*, és nem mindent *illik*, amit *szabad*.

A töltelékszavak gyakori használatával kapcsolatban a jelenség okáról azt olvashatjuk, hogy „a szókincs szegénységére, az ötletek hiányára, a közölnivaló zavaros voltára vezethető vissza. Nevetségessé válhatunk, ha ok nélkül, nyakra-főre ajkunkra vesszük őket. Figyeljünk tehát mondatainkra, és lehetőleg kerüljük a szerep nélküli töltelékszavakat!”

Példáinkat a Nagyváradon lakó egykori műszerésznek a rokon értelmű szavak használatával kapcsolatos tanácsával zárjuk: „Minél több szóval tudunk megnevezni egy dolgot, annál műveltebbek vagyunk.”

Tulajdonképpen ezt a célt szolgálja a hasznos és tanulmányos könyvnek minden cikke. Ezért érdemes kézbe venni. (És áhítattal ejtsétek a szót! *Charta Kiadó, Nagyvárad 1997.*)

Graf Rezső

A „Beszélni nehéz!” Békés-Tarhoson

A XXI. Békés-tarhosi Zenei Napok során az idén nyáron negyedszer rendezték meg a „Szép magyar beszéd” kurzust.

A szervezők már az induláskor felvették a programba a „Beszélni nehéz!”-mozgalom céljának és eredményeinek megismertetését, népszerűsítését. Ebből az önzetlen gesztusból kölcsönösen hasznos együttműködés alakult ki. A „Beszélni nehéz!” jelenléte a kurzuson erősíti, szélesíti a mozgalom bázisát, az azonos című rádióműsor feladatainak megoldása pedig gyakorlati háttérül szolgál a hangzó szöveg, a szép magyar beszéd kérdéseit tárgyaló előadásokhoz.

Az első határon túli köröket Erdélyben, Kézdivásárhelyen alakították meg – s működtetik azóta is sikerrel – a „Szép magyar beszéd” kurzuson részt vett kollégák. Újabb lökést adott a mozgalom „küihoni” terjedésének, hogy nemcsak a tarhosi kurzusra, hanem a „Beszélni nehéz!”-körvezetők régebbi hagyományú nyári felkészítő és továbbképző táborába is érkeznek néhány éve határon túli pedagógusok. Ennek s az Anyanyelvápolók Erdélyi Szövetsége által szervezett szavatai továbbképző tanfolyamnak, valamint a tavaly első ízben megrendezett partiumi anyanyelvi tábornak is köszönhetően újabb „Beszélni nehéz!”-körök alakultak Tasnádon, Kolozsváron és Sepsiszentgyörgyön.

Az idei békés-tarhosi kurzuson 35-en vettek részt, s közülük 21-en a szomszédos országokból érkeztek. A kurzus végén többen azzal az elhatározással indultak haza, hogy a tanultakat hasznosítva „Beszélni nehéz!”-kört szerveznek iskolájukban. Remélhető tehát, hogy – az erdélyiek után – a felvidéki, a vajdasági vagy a kárpátaljai települések magyar anyanyelvű diákjai körében is kicsirázik a Péchy Blanka alapította beszédművelő mozgalom.

Pintér István

Illyefalvi napok

A kis anyanyelvápolók és felkészítő pedagógusai csodálatos, tartalmas hetet töltöttek 1997. szeptember 1–7. között Illyefalván a Keresztény Ifjúsági és Diakóniai Alapítvány által szervezett táborban. A jutalomtáborozást azok a kisiskolások és gimnazista csapatok élvezhették, amelyek a Nagyváradon megrendezett Körösi Csoma Sándor Anyanyelvi Vetélkedőn helyezést értek el. A nyertes temesvári, kézdívásárhelyi, székelyhídi, sepsiszentgyörgyi csapatokon kívül meghívottként táborozhatott a szörványbóli (Déváról és Lupénybóli), valamint Nagyváradról egy-egy csapat.

A szervezők – Ördög Gyárfás Lajos, az Anyanyelvápolók Erdélyi Szövetségének főtákará és Mészely József tanító, a tábor lelke – változatos, gazdag programot állítottak össze. Hasznos előadást hallottunk az év jeles napjairól. Egy Kányádi-vers elemzése kapcsán gyönyörködhettünk anyanyelvünk kifejezőerejében, és élvezhettük a költő humorát. Illyefalván, a Séra-kúrián megtekintettük a Mikszáth- emlékházat, s egy felvidéki festőművésznek, Réti Zoltánnak Mikszáth műveitől ihletett színpompás akvarelljeit. Nem hiányoztak a kézügyességi tevékenységek sem (festés, nemezelés, papírhajtogatás, körmönfonás). Az emlékezőtes kiránduláson megcsodálhattuk a Szent Anna-tavat, Bálványosvár romjait, Kisbaconban a Benedek Elek- emlékházat, Kézdivásárhely és Sepsiszentgyörgy gazdag múzeumait. A csernatonai falumúzeumban testközelből láthattuk, hogyan faragják a kopjafát, sulykot.

A táborozás utolsó napja játékos nyelvi vetélkedővel és naplóíró versennyel zárult. Ez utóbbiban a temesvári Harangvirág csapat jeleskedett: Sütő-Egressy Zsuzsa, Ambrus Réka és Andrisán Patrícia.

Az anyanyelvápolás, -szeretet és -óvás önkéntelenül fogalmazódott meg a gyermekek ajkán. Különösen a szörványbóli érkezett tanulók naplójában olvashattunk ilyen sorokat: „Sokat tanultunk, sok ötletet kaptunk, amelyeket majd otthon magyarárnak kamatoztathatunk.” Tudásban, lélekben gazdagodva tértünk haza, olyan értékekkel, élményekkel, amelyek sohasem fakulnak meg, de a legnagyobb élmény mégis az volt, hogy együtt lehettünk.

Bugárszky Ildikó Karolina

ÁLLÁSFOGLALÁS

A Magyar Írószövetség és A Magyar Nyelv és Kultúra Nemzetközi Társasága – Anyanyelvi Konferencia – *Anyanyelvünk jövője* címmel október 8-án ankétot rendezett a Magyar Írószövetségben. A résztvevők meggyőződése szerint a magyar nyelv nemzeti önazonosságunk legfőbb jegye, egyszerűsége európai integrálódásunk megkerülhetetlen értéke. Nyelvünk mind a határokon belül, mind a határokon kívül hatékonyabb védelemre és támogatásra szorul. Gondozása és védelme, a magyar nyelv megismertetése megköveteli a kormányzati, az akadémiai, az egyházi intézmények, valamint a társadalmi és kulturális szervezetek átgondolt és egymással egyeztetett intézkedéseit: a közélet, a tudományos műhelyek, az oktatási intézmények és az irodalom együttműködését.

Törekvéseink támogatására kérjük az egész magyar társadalmat, az egész nemzetet.

Anyanyelvünk védelme mindenki számára legyen személyes ügy!

Magyar Írószövetség, A Magyar Nyelv és Kultúra Nemzetközi Társasága – Anyanyelvi Konferencia, Anyanyelvápolók Szövetsége, Magyar Újságírók Országos Szövetsége, a Magyar Tudományos Akadémia Magyar Nyelvi Bizottsága, Magyar Nyelvtudományi Társaság, Hungarológiai Tanács, Magyar Nyelvi Intézet (Budapest), Magyar Pax Romana Fórum, „Sándor Kör” (Ökumenikus Pedagógus Egyesület), az Akadémiai Kiadó Nyelvkönyvszerkesztősége, az Európai Utas szerkesztősége, a Kincskereső szerkesztősége, Magyar Alkalmazott Nyelvészek Egyesülete, a Magyar Rádió „Szülőföldünk” című műsora, a Duna Televízió „Nyelvörz” műsora, Magyar Nyelv Akadémia Alapítvány, Anyanyelvápolók Erdélyi Szövetsége, CSEMADOK, Újvidéki Egyetem Hungarológiai Szak, Magyar Értelmiségiek Kárpátaljai Közössége, Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet (Lendva), Horvátországi Magyarok Szövetsége, Burgenlandi Magyar Kulturális Egyesület, Hungarian Human Rights Foundation, a Korunk szerkesztősége, Szó-Tartó Mozgalom

A III. Kresznerics Ferenc Országos Anyanyelvi Verseny kiírása

A celldömölki Kresznerics Ferenc Könyvtár és a Berzsényi Dániel Irodalmi és Művészeti Társaság az 1998. évi magyar nyelv hete rendezvényeként meghirdeti harmadik országos anyanyelvi versenyét. A versenyen 14 évesek (általános iskola, 8. osztály) vehetnek részt – a határokon túlról is.

A verseny időpontja: 1998. április 23–24.

Az első fordulóban a tanulók egyéni pályamunkával nevezhetnek. Ennek címe a következő lehet: 1. *Nyelvörködés*: a szótárirodalom kezdeteire emlékezve a pályázó gyűjtson a környezetében olyan dokumentumokat, amelyek igazolják, hogy anyanyelvünket veszélyeztetik a fölöslegesen használt idegen szavak. A terjedelem legfeljebb 10 gépelt oldal. 2. *„Késem, fokosom...”*: vallomás az anyanyelvhez, a hazához, a nemzethez fűződő érzelmekről a címadó Ladányi Mihály-verstől indítva. A terjedelem legfeljebb 5 oldal.

A pályázatok beküldési határideje: 1998. január 31.

Cím: Kresznerics Ferenc Könyvtár, Celldömölk, Pf. 162. 9501.

Felhívás a Médiaismeretek az iskolában konferenciára

A Diák- és Ifjúsági Újságírók Országos Egyesülete (DUE) az ELTE Bölcsészettudományi Kar szakmai támogatásával konferenciát rendez az általános és középiskolai médiaismeretek (tömegkommunikációs ismeretek) oktatásának témakörében.

A konferencia célja: a digitális-információs forradalom küszöbén a hagyományos, elektronikus és digitális médiumok szerepének, jelentőségének feltárása, valamint – a Nemzeti Alaptantervből következően is – az iskolai oktatásban való szerepeltetése (kommunikációs-tömegkommunikációs ismeretek, médiaretorika stb.), különös tekintettel a globalizáció és a regionalizmus problémáira, a hagyomány- és kultúraátadásra, az értékteremtésre, az állampolgári, a közéleti és a nyelvi nevelésre.

Az előadásokkal, szakmai bemutatókkal való jelentkezés határideje, valamint az előzetes részvételi igény bejelentése: 1998. január 31-ig.

Információ: DUE – Médiaismeretek, 1576 Budapest, Pf. 10.

Telefon: 222–8213

E-mail: gbalazs@isis.elte.hu

HÍREK

A XIV. Nemzetközi Anyanyelvi Tábor 1997. július 7–19. között rendezte meg Győrben a Radnóti Társaság és a Rákóczi Szövetség.

*

A Domokos Pál Péter Diákszövetség, a Magyarországon tanuló moldvai csángómagyar diákok szervezete 1997 júliusában az Anyanyelvi Konferencia és az Anyanyelvápolók Szövetsége támogatásával megszervezte első gyimesi nyári táborát. Ezután két hallgató részt vett az illyefalvi Anyanyelvi Konferencián. A diákszövetségnek egy képviselője jelen lesz Csíkszeredában azon a vizsgán, amelyen kiválasztják azokat a moldvai diákokat, akik Magyarországra jönnek tanulni.

*

1997. augusztus 22-én 85 éves korában elhunyt Kálmán Béla nyelvész. Emlékét tisztelettel megőrizzük.

*

1997 szeptemberében levelet kaptunk a PRO LINGUA HUNGARIAE Alapítvány elnökétől, dr. Czine Mihálytól. A jeles irodalomtörténész azt közli velünk, hogy alapítványuk 10000 Ft-tal támogatja *Rokon értelmű szavak gyűjtése* című, a Honismereti Szövetséggel közösen meghirdetett pályázatunkat, azzal a megköveteléssel, hogy ez az összeg az 1. témakörhöz (Hányféleképpen veszekszik a magyar ember?) beérkezett munkák díjazására használható fel. Ezzel már 160000 Ft-ra nőtt a pályázat díjalapja.

*

Anyanyelvi napot rendezett 1997. szeptember 26-án a Duna Televízió. A 16 órás adásban filmek, stúdióbeszélgetések, dokumentumok, versek hangzottak el, valamint egész nap lehetett nyelvi játékokat is játszani.

*

125. születésnapját ünnepelte az ELTE Finnugor Tanszéke 1997. szeptember 22–23-án. Az emlékülésre több országból érkeztek tudósok. Az ünnepséghez kapcsolódóan szakmai megbeszélésre is sor került. A *tudomány szabadsága* címmel a nyelvrokonságról más nézeteket valló szakemberek is kifejtették gondolataikat.

*

Ada község önkormányzata, az adai Művelődési Központ és a Szarvas Gábor Nyelvművelő Egyesület ebben az évben október 9–11-én rendezte meg a *Szarvas Gábor Nyelvművelő Napokat*. Az ünnepi napok eseményein a magyarországi nyelvészek közül Kiss Jenő, Szűts László és Wacha Imre vett részt.

*

1997. október 16-án Pilinszky János-díjat vehetett át lapunk állandó szerzője, Holczér József kecskeméti piarista tanár. Jeles munkatársunknak ezúton is szívjból gratulálunk a díjhoz!

*

A nyelvi jogokról (*Linguistic Human Rights*) rendezett nemzetközi konferenciát 1997. október 16–19. között Budapesten az MTA Nyelvtudományi Intézete.

*

Magyar Nyelv Akadémia Alapítványt hozott létre Bródy János zeneszerző, szövegíró, ilyen módon kívánván támogatni az oktatás fejlesztésére, korszerűsítésére tett erőfeszítéseket, illetve a tanártoábbképzés különböző formáit.

*

A *Csillagjel* című tévéműsor 10. december 27-i adásában a műsor levelezői között kisorsolnak egy valódi utolsó perces (last minute) utat, valamint egy soproni hétvégét. A tévéműsor rejtvényeinek megfejtői minden hónapban Szórákó társasjátékot nyerhetnek. A decemberi adás feladása: I r s s t v z z. A műsor négyhetente szombatán délelőtt látható a Duna Televízióban. (Ismétlés: szombat éjjel és kedd délután.)

*

A *Tetten ért szavak* című rádióműsor következő adásainak tartalmából: Valódi bakik műsor közben (december 22.), Nyelvőr vagy nyelvtársa? (január 5.), Nyelvi sétá Egerben (január 19.), Sztriptíz a közértben (február 2.). Valamennyi adásban közéleti bakibörze, valamint Fábíán Pál nyelvi tanácsai.

Összeállította: B. G. és G. L.

Mindenekelőtt az 1997. évi 3. számban közölt rejtvények helyes megfejtését adjuk meg.

I. *Vájon ki ő?* 1. Halom – hatalom. 2. Korom – Komárom. 3. Kockázik – kocsikázik. 4. Alzat – alázat. 5. Porgy – porrongy. 6. Mersz – merész. 7. Kivet – kinevet. 8. Vétség – vétesség. 9. Leró – lemaró. 10. Dan – Dandár. A keresett író és színműve: Tamási Áron: Énekes madár.

II. *Betűcsere hétszer.* 1. Pontyozó pontozó. 2. Fejvesztő fejlesztő, de kifogástalan ez is: megrendülő megrendelő. 3. Parádi parádé. 4. Pereskedő kereskedő. 5. Szörzetes szerzetes. 6. Kezeskedő kereskedő. 7. Vérmes vértés.

III. *Számok és betűk.* 1. Csak egy éjszakára küldjétek el őket... (A költő: Gyóni Géza.)

IV. *Egy író, három dráma.* Az író Csehov, a három dráma pedig: Cseresznyés kert, Három nővér, Sirály. Egyébként a mi figyelmetlenségünk következtében – tehát korántsem a rejtvény szerzőjének hibájából! – tévesen jelent meg az anagrammaszöveg. Első szava helyesen *királyom* lett volna, ám a rejtvényben csak a *király* szó volt olvasható. A hibáért elnézést kérünk, azt azonban örömmel jelezhetem, hogy a százhetven megfejtő közül mindössze hárman (!) nem tudták megfejteni a feladványt, sőt a legtöbben meg is írták, hogy mi lett volna a helyes szöveg a rejtvényben. Szinte érdemes volt hibáznunk, mert így meggyőződhetünk olvasóink, megfejtőink találékonyságáról!

V. *Sütő András a nyelvről.* Ha beleszületünk egy nyelvbe, ez az eleve elrendeltségnek egyik változata, része, sajátossága.

Azok közül a megfejtők közül, akik megszerezték a sorsolásban való részvételhez szükséges 90 pontot, ezúttal a következőknek kedvezett a szerencse: Dr. Bertha Mária, Szolnok, Nagy Imre krt. 15/A. I./10. (5000); Evangélikus Kossuth Lajos Gimnázium Beszélő Nehéz Köre, Nyíregyháza, Szent István u. 17–19. (4400); Gelencsér Gézné, Pécs, Bajcsy-Zsilinszky u. 4. (7622); Kovács Mária, Budapest, Podmaniczky u. 29. (1067); Milánkovics Tímea, Baja, Oltványi u. 12. (6500); Pelsőczy Istvánné, Debrecen, Egyetem sugárút 27. (4027); Szébelléi Ágnes, Nagykőrös, Hét vezér u. 7. (2750); Székely Márton, Sopron, Lenkey u. 3. (9400); Tomkovits Péterné, Töttös, Petőfi u. 5. (7755); Závori Lajos, Budapest, Bem rakpart 40. (1027). A jutalmul nyert könyvhöz, amelyet rövidesen postán küldünk el nekik, szívből gratulálunk.

A Pontozó újabb feladatai

I. *„Oszkár tudja...”* Rejtvényünkben nyolc Oscar-díjas film címét rejtettük el úgy, hogy mindegyiknek valamilyen anagrammáját közöljük. Némi tájékoztatásul a filmeket keletkezésük, illetve Oscar-díjjal való kitüntetésük időpontjának feltüntetésével idézzük fel. A megfejtésért filmcímenként 3, összesen tehát 24 pont jár.

1. Új zseléfalat (1939)
2. Ne légy sakál! (1960)
3. Béla hanyag (1973)
4. Fukar, zekés kékszakáll (1975)
5. Pesti moh (1981)
6. Száz utas ócsárol (1987)
7. Erős az ebem (1988)
8. Ha áll a gyár, sok a bánat (1991)

II. *Írók, költők.* Olvasóinknak az a feladatuk, hogy írják be a rejtvényábrába az ott csupán keresztnevekkel, valamint születési és halálozási évszámukkal jelzett magyar írók vagy költők családnevét. Ha megfejtésük helyes, akkor a beírt nevek kezdőbetűiből ugyancsak egy magyar író nevét – mégpedig a teljes nevét – olvashatják ki. Megfejtésül ezt a nevet kell beküldeni. (15 pont)

Ferenc	(1879–1934)
Pál	(1756–1784)
Jenő	(1905–1943)
Endre	(1877–1919)
Gyula	(1902–1983)
Sándor	(1889–1963)
Emil	(1851–1920)
László	(1901–1975)
Ákos	(1881–1972)
Géza	(1921–1990)
Viktor	(1860–1923)

III. *Játékos helynevek.* Mindegyik megyénkből kerestünk egy-egy olyan helységet, amelynek a nevét játékos módon is könnyen meg tudjuk határozni. Reméljük, megfejtőink e definíciókból ugyancsak könnyen rátalálnak az eredeti helynevekre, s azt is megírják, hogy melyik helység melyik megyében van! Megfejtése 19 pont.

1. Csikas	10. Légáramlata recept
2. Rizsből főtt pépes étel	11. Kis övkapocs
3. Lábfejed része	12. Vadászkutyás
4. Szállít paripa	13. Tonzúra
5. Magasba, nebuló!	14. Folydogáló
6. Elemel	15. Tejterméke
7. Zsigered	16. Spanyolországi arab fekhely
8. Kutyás	17. Személyével együtt mázsál
9. Ringlós kastélyod	18. Pátriárka-magaslat
19. Eljegyzett	

IV. *Betűváltó.* A meghatározáspároknak olyan öt betűjegyű álló szavak felelnek meg, amelyek csupán középső betűjükben térnek el egymástól. Helyes megoldás esetén az eltérő betűket először a bal, majd a jobb hasámban felülről lefelé olvasva egy összetett szóval kifejezett fogalom nevét kapjuk. Ezt kell beküldeni (16 pont).

1.								Csomót old – ver
2.								Elégett gyertya vége – állati lábízület
3.								Régi kenőcs – ráma
4.								Pikáns étel – fém munkás
5.								Édesség gyerekesen – erdélyi havasok
6.								Ébresztő – törzsszám
7.								Nemesfém – mennyiségi viszony
8.								Szeletel – adomázik

V. *József Attila a nyelvről.* Éppen hatvan éve annak, hogy jeles költőnk a szárszói vasútállomáson egy tehervonat kerekéi alá vetette magát. A szomorú évforduló alkalmából mai kereszt-rejtvényünkben József Attilától idézünk egy megszívlelésre érdemes gondolatot. Megfejtése 25 pont.

Az e számunkban közölt rejtvények együttes értéke 99 pont, de már 80 pont is elegendő ahhoz, hogy valaki részt vehessen megfejtésével a sorsolásban, és egy értékes könyv nyertese lehessen. A közreadott rejtvények megoldását 1998. január 31-ig kell beküldeni címünkre: Édes Anyanyelvünk, Pontozó, 1364 Budapest, Pf. 122.

Minden kedves megfejtőnek sikeres megfejtést, jó szórakozást és boldog(abb) új esztendő kívánnak – a rovat szerkesztőjével, Grétsy Lászlóval együtt – a rejtvények készítői:

Dékány Erzsébet (I.), Doroszalai Elekné (IV.),
Házy László (III.), Láng Miklós (II.),
Schmidt János (V.)

Hét jelző

1	2	3	4	5	Ü	6	7	8	9	10	É	11	12	O
13						14						15		
16					17		18				19			
		20		21		22		23		24			25	
26	27		28				29		30			31		N
32		33		34				35		36			37	
38					39				40					I
41				42								43		
44			45								46			
	47					48				49		50		
51		52			53		54				55		56	
57	58		59			60		61				62		R
63		64			65		66				67		68	
69				70				71		72				
73			I						U					

VÍZSZINTES: 1. József Attila megállapításának kezdő szavai. 13. Valamely községnek déli vagy mélyebben fekvő része, népiesen. 14. Gabonatisztító eszköz. 15. Sereg. 16. Kelta néptörzs és nyelv. 18. A ház elejét is érheti! 19. Bögőművész (Aladár). 20. Argentín hírgyűnökség. 23. Vásárosnamény melletti településről való. 25. Az argon vegyjele. 26. Te és társaid. 28. Tatár herceg a Turandot című Puccini-operában. 30. Dunakeszivel egyesített település. 32. Becézett Egon. 34. Nem hall, régies szóval. 36. A ponty tavasszal teszi. 38. San ...; olasz fesztiválváros. 39. A megállapítás második része. 41. Spanyol királyné, XIII. Alfonz felesége, Viktória angol királynő unokája. 42. Ritka női név. 43. Hogyishívják. 44. Dörzspapírral kifényesít. 46. Díszes. 47. Habarcskészítéshez is használt anyag. 48. Cseh bábművész (Karel). 50. Princípium. 52. Itt árusítanak a kofák. 54. Bajt csak növel. 56. Fügőágy része! 57. Versbéli sóhaj. 59. Orosz költő, drámaíró, az orosz szimbolizmus kiemelkedő alakja (Alekszandr). 62. Állandó rész az újságban. 63. Rövid, zsinóros férfikabát. 65. Egyéb. 67. Velencei katona Shakespeare Othello, a velencei mór című tragédiájában. 69. Női becenév. 70. Epekedő (pl. tekintet). 72. Szakmai fogást titkon megfigyel. 73. A költő megállapításának harmadik, befejező része.

FÜGGŐLEGES: 1. Tágas, előadások tartására alkalmas helyiség. 2. Az ittrium és a lantán vegyjele. 3. Mókus, elődeink szavával. 4. A szem a tükre! 5. A Vág partjai! 6. Numero, rövid. 7. Hím juh. 8. ... szántás; Tóth Árpád verse. 9. Hosszú vállkendő. 10. Olasz és osztrák autók jelzése. 11. Ő (a nő) angolul. 12. Kegyed, ön. 17. Itáliai zeneszerző (Antonio, 1750–1825). 19. Velencétől északra keletre ömlik az Adriai-tengerbe. 21. ... Vegas; kaszinóiról híres város az USA-ban. 22. Görögországi születésű, Kossuth-díjas szobrászművész (Agamemnon). 24. Éghajlat. 27. Verbum cselekvő, illetve szenvedő jellege; genus. 29. Ma már középpályásnak nevezik. 31. Női becenév. 33. A buddhista lámák kézzel hajtott hengeres masinája. 35. A kromoszóma vége. 37. Jegyet lyukasztó. 40. Kellemes szagú. 42. Szilvát, almát stb. szárítva tartósít. 45. Mórész Zsigmond novellaciklusának hősnője. 49. A címzés része a borítékon. 51. A lakására. 53. Tónak nevet adó olasz város lakója. 55. Jégtáblákat sodró (folyóvíz). 58. Olimpiai és világbajnok kajakozó (Mihály). 60. Aromás ital. 62. A cipő legalsó része. 64. Erdélyi író, építész, képzőművész (Károly, 1883–1977). 66. Éles levelű növény. 68. Victor Vasarely kötete. 70. Sajt fele! 71. Szolmizációs hang. 72. Az erbium vegyjele.

Schmidt János

Trükkös rímek

A bölcs bíró

Tudja jól az Irónia,
kire mit kell kirónia.
Rám is van mit kiróni ám!
Sovány az öniróniám.

A mecénás

Kész talán engem fogadni.
Pénzt azonban nem fog adni.

Pénztelen festők

Örülnek egy szalmaszálnak.
Ha nincs más, azzal maszálnak.*

Egy tetoválásról

Ami virít Antal izmán,
torz agyban fogant talizmán.

Rablógyilkos a bankban

Vérszomjamat örököltém.
Zavartak az örök: öltem.

Egy gyógyszeről

Nem jó a ti pirulátok.
Bőröm attól pirul: átok.

Hibás tervezés

Hogy férjhez megy, ezt tervezte.
És ez lett az Eszter veszte.

A vizsgabiztos

Ingyen senkit nem mentek át.
(Ezért sokan nem mentek át.)

Egy író hívása a felolvasóestjére

Jöjjön el, de egyedül ne.
Elöttem csak kegyed ülne.

Szociális otthonban

Méreg van az agg asztalán.
Valakit az aggaszt talán?

Németh Emil

* L. Új magyar tájszótár: *maszál* 'be-piszkol'. (A szerk.)

NYELVÉSZ-LELETEK, NYELV-ÉSZLELETEK

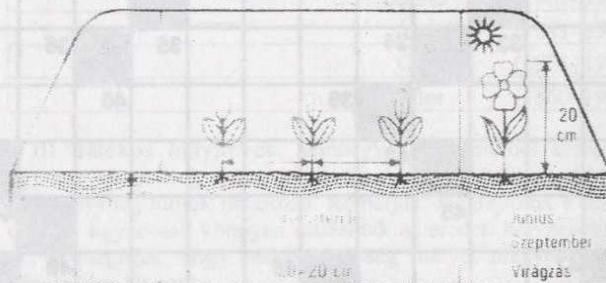
VÍZ-GÁZ KÉSZÜLÉK SZERELŐ ÉS DUGULÁSELHÁRÍTÓ GYORSSZOLGÁLAT

garanciával vállalja csőtörések, beázások,
dugulások megszüntetését,
lefolyók és nyomóvezetékek cseréjét, WC tartályok,
mosogatók, csaptelepek, szifonok cseréjét és javítását,
mosó- és mosogatógépek bekötését,
lakások, fürdőszobák, konyhák teljes felújítását.

**Hétköznap: 08-20 óráig,
szombaton: 08-12 óráig**

Elynye, elynye! (Beküldte Láng Miklós budapesti olvasónk.)

**BÁRSONYVIRÁG PETITE NARANCSSÁRGA
STUDENTENBLUME PETITE ORANGE
FRENCH MARIGOLD PETITE ORANGE
KALIBRÁLT MAG / KALIBRIERTE SAAT / CALIBRATED SEED**

Íme a kalibrált szó új jelentése: hitelesített, azaz azonos átmérőjű magokat tartalmazó. (B. G.)

**Előzetes és reklámhoz
Hisztériákat
szürcsölni keressünk**

Gyerekeket 1-8 éves korig

Teljesen új az Ön gyermeke fog naponta egy plakátot viszont mosolyogni vagy TV-ben színes képeket látni.

Ehhez bontkossa a címünkre az alábbiakat küldje:

- 100 kártyát (100 gyermek)
- 20 - DM bankkártyát (100 gyermek)
- egy felmért és választott gyermek

BEKÜLDÉSI HATÁRIDŐ: 1997. SZEPTEMBER 30.

A kártyák után, írásban értesítjük Önöket.
A felmértől a szülő minden esetben jelen van.
A költségek minket terhelnek.

WERBEAGENTUR dr. G. C.
Child Commercial Consulting
CH - 8010 St. Gallen / Schweiz

Talán nem fotót és német márkát kell küldnünk Svájcba, hanem A magyar helyesírás szabályai című könyvet, több példányban! (A Nők Lapja idei 36. számából vágta ki és küldte el nekünk ezt a harmincnál is több hibát tartalmazó hirdetést Fekete László szeremlei olvasónk.)

– Letépte lábujját a medve.
A veszprémi kórházban gyógykezelik azt a 38 éves putnoki férfit, aki szombaton túl közel merészkedett a Veszprémi Állatkert medvéjéhez. A gondatlan látogató átlépte a védőkorlátot, megsimogatta az állat fejét, majd mellé állt fényképezkedni. Ekkor a medve kinyúlt a rácson és elkapta N. Ferenc lábfejét. Letépte a cipőt és vele együtt a lába kisujját is.

A saját lábujját tépő medve? Vagy nem? (Ollóztá: B. G.)

Az autószerelőben csináltatott öltönyben és ingben láthatják viszont. Az eladáshoz nem értett, nem értett a vevők nyelven, ezért jó pénzért egy mérnököt foglalkoztatott. Ahogy nőtt a munkanélküliség a településen, úgy vett fel mind csinosabb lányokat, akik a jobb vezetés reményében egy-egy

Csináltassunk öltönyt és inget az autószerelőben? Ez az új mód? (A Magyar Hírlap 1997. augusztus 8-i számából ollóztá Wagner Alfréd budapesti olvasónk.)

Bontás helyett emelt pénzbírság

A szomszéd is felelősebbé

... például egy / tárgyában (Ollóztá: B. G.)

Az Új Dunántúli Napló alighanem megalkotta a leghosszabb magyar szót! Gratulálunk! (Észlelte Gelencsér Gézané pécsi olvasónk.)

Aki szólni próbál kereszttel vethet a letétbe helyezett pénzre Előzetes letartóztatás helyett tővadék

Nemzetközi összehasonlításban hazánkban meglehetősen magas az előzetes letartóztatások száma. A szakemberek többsége úgy véli, hogy ezeknek az intézkedéseknek csupán kis része indokolt, az esetek többségében a gyanúsítottat nem beigazolódik – az érvényes törvények szerint legfeljebb 8 évi szabadságvesztéssel sújtathatják.

Kedves Olvasóinknak kellemes karácsonyi ünnepeket és boldog új évet kíván az Édes Anyanyelvünk szerkesztősége!